UPPSALA
UNIVERSITET

DELRAPPORT 3: GEMENSKAPENS GRÄNSER

GEMENSKAPSBAROMETERN 2024

FÖRFATTARE:
DANIEL ALMÉN
LARS TRÄGÅRDH
JOHAN WENNSTRÖM

INSTITUTET FÖR BOSTADS- OCH URBANFORSKNING (IBF)
UPPSALA UNIVERSITET

PROJEKTGRUPP
GEMENSKAPSBAROMETERN

Institutet för bostads- och urbanforskning:
Lars Trägårdh, gästprofessor (Projektledare)
Daniel Almén, forskare i nationalekonomi
Johan Wennström, forskare i statskunskap
Matz Dahlberg, professor i nationalekonomi
Nils Hertting, professor i statskunskap
Camilla Scheinert, koordinator för samverkan och kommunikation
Ulrika Wahlberg, kommunikatör

LF Forskningsstiftelse:
Lia Antoniou, forskningsledare
Malin Ahlström Ekman, kommunikatör

UPPSALA
UNIVERSITET

Gemenskapsbarometern är en vidareutveckling av Tillitsbarometern som Lars Trägårdh har utvecklat vid Marie Cederschiöld högskola i samverkan med LF Forskningsstiftelse. 2023 flyttade Lars Trägårdh över till Institutet för bostads- och urbanforskning (IBF) vid Uppsala universitet och inledde arbetet med den nya Gemenskapsbarometern.

Projektets syfte är att syna tillit och trygghet på lokalsamhällenivå för att fördjupa den kunskap som finns genom studier på nationell nivå. Tanken är att på detta sätt bättre kunna undersöka sambanden mellan tillit och till exempel mångfald och ojämlikhet, samt få en djupare förståelse av i vilken grad tillit och trygghet varierar i olika kommuner och stadsdelar inom Sverige.

GEMENSKAPSBAROMETERN FINANSIERAS AV LF FORSKNINGSSTIFTELSE

Länsförsäkringar

INNEHÅLL

VAD ÄR GEMENSKAPSBAROMETERN? 6

NATIONEN OCH GEMENSKAPENS GRÄNSER 9

RESULTAT GEMENSKAPSBAROMETERN 2024 13

NATIONELL IDENTITET I BEFOLKNINGEN IDAG 13

ÄR SVENSKAR NATIONALISTER? 21

ASSIMILERING, NATIONELL IDENTITET OCH NATIONALISM 26

FÖRSVARSVILJA, NATIONELL IDENTITET, NATIONALISM OCH TILLIT 29

GEMENSKAPENS GRÄNSER: DEN INRE CIRKELN 33

SLUTORD:
DEMOKRATIN I BLODET OCH LAGEN I HJÄRTAT 37

REFERENSER 39

VAD ÄR GEMENSKAPSBAROMETERN?

Gemenskapsbarometern är en befolkningsundersökning som Statistiska centralbyrån (SCB) under 2024 har utfört på uppdrag av Institutet för bostads- och urbanforskning (IBF), Uppsala universitet. Undersökningen bygger vidare på *Tillitsbarometern* som under åren 2009, 2017 och 2020 utfördes av SCB på uppdrag av Ersta Sköndal Bräcke högskola (numera Marie Cederschiöld högskola). Samtliga undersökningar genomfördes med huvudfinansiering från LF Forskningsstiftelse, och med kompletterande bidrag från Riksbankens Jubileumsfond, Vetenskapsrådet och Sveriges Kommuner och Regioner (SKR) samt enskilda kommuner. Undersökningen är en studie av tillit, trygghet och gemenskap i Sverige i vid mening, men genomförs med ett tydligt fokus på lokala förhållanden, i synnerhet kommuner och stadsdelar. Resultat från, och analyser av, den första undersökningen (2009) har publicerats i boken *Den svala svenska tilliten*[1] och i en rad vetenskapliga artiklar och bokkapitel. I december 2025 publicerades den första delrapporten om 2024 års undersökning, som redovisar resultat avseende tillit och trygghet och som också innehåller jämförelser med de tidigare omgångarna av undersökningen. Den andra delrapporten publicerades i april 2026 och redovisar resultat avseende moralens roll i politisk åsiktsbildning.[2]

Denna tredje rapport handlar om nationalism, nationell identietet, assimilering, dess betydelse för försvarsvilja och tillit, och gemenskapens gränser. Föreliggande text är huvudsakligen skriven av Daniel Almén, Lars Trägårdh och Johan Wennström, men vi vill också markera vår tacksamhet till dem som tidigare har gjort betydande bidrag till arbetet med *Tillitsbarometern*: Dag Wollebaek, Susanne Wallman-Lundåsen, Ali Abdelzadeh, Anna Mankell, Rebecka Andersen, Tigran Babajan, Lars Svedberg och Linnea Lundgren.

VILKA KOMMUNER HAR DELTAGIT I GEMENSKAPSBAROMETERN?

I urvalet av kommuner har ambitionen varit att maximera variationen mellan kommunerna. För att uppnå variation gjordes, när *Tillitsbarometern* först genomfördes 2009, en indelning av samtliga (290) svenska kommuner i grupper. Indelningen byggde på att kommunerna hade höga respektive låga värden på några för undersökningen centrala variabler, nämligen andel utrikes födda, socioekonomisk ojämlikhet, religiöst deltagande (i det här fallet Svenska kyrkan eftersom några andra uppgifter inte fanns tillgängliga) och andel anmälda brott per invånare. På så sätt skapades 16 olika undergrupper av kommuner. Utifrån denna indelning drog sedan SCB, i ett obundet slumpmässigt urval, två kommuner från respektive undergrupp. Efter det att urvalsdragningen var avslutad lades även Malmö kommun till för att få med en av de tre stora kommunerna, eftersom ingen av dessa kommit med i det ursprungliga urvalet.

I den andra omgången av *Tillitsbarometern* (2017) tillkom ytterligare tre kommuner: Stockholm, Göteborg och Piteå. Dessutom gjordes ett förtätat urval i Malmös samtliga

1) Trägårdh et al. (2013).

2) Almén & Trägårdh (2025) och Almén et al. (2026).

KOMMUNER SOM INGÅR I TILLITSBAROMETERN 2009, TILLITSBAROMETERN 2017, TILLITSBAROMETERN 2020 OCH GEMENSKAPSBAROMETERN 2024 (FIGUR 1)

2009

Berg
Gällivare
Grästorp
Halmstad
Hammarö
Hässleholm
Hofors
Katrineholm
Kävlinge
Kil
Laxå
Lessebo
Ljusnarsberg
Lysekil
Malmö
Malung-Sälen
Motala
Norrtälje
Nybro
Olofström
Partille
Ronneby
Skara
Smedjebacken
Sorsele
Storuman
Sundbyberg
Tjörn
Umeå
Vadstena
Växjö
Åsele
Övertorneå

2017

Göteborg
Piteå
Stockholm

2020

Gotland
Helsingborg
Jönköping
Kalmar
Karlstad
Kiruna
Linköping
Norrköping
Skellefteå
Sundsvall
Västerås
Örebro
Östersund

2024

Uppsala

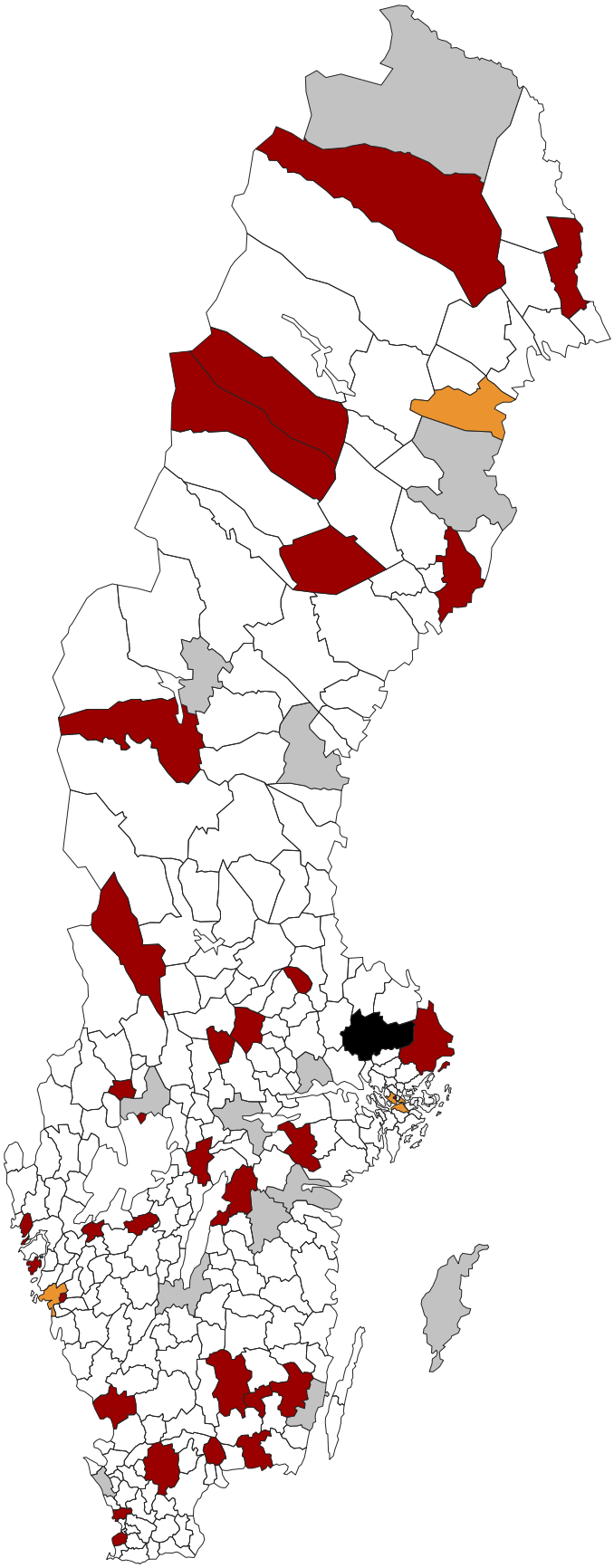

stadsdelar för att kunna göra analyser på stadsdelsnivå, samt även i tre stadsdelar i Stockholm: Södermalm, Rågsved och Hökarängen. I den tredje omgången (2020) tillkom ytterligare 13 kommuner. I *Gemenskapsbarometern* (2024), den fjärde omgången, tillkom Uppsala och stadsdelar i Norrköping, Helsingborg och Uppsala. (Se Figur 1 för en fullständig förteckning över kommuner som deltar.)

VILKA INDIVIDER HAR DELTAGIT I GEMENSKAPSBAROMETERN?

I undersökningen 2009 gjordes i varje kommun ett slumpmässigt urval om 400 individer i åldrarna 18–85 år som hade bott i Sverige i minst fem år. Totalt tillfrågades 12 621 individer. Varje individ som besvarat undersökningen kunde sedan via SCB:s register knytas till sin bostadskommun och sitt bostadsområde med syftet att samla in relevant data på både individ- och geografisk nivå. All data levererades från SCB i avidentifierad form. Totalt inkom 6 463 enkäter, vilket gav en svarsfrekvens på 51,2 procent. I undersökningen 2017 drogs 400–1 000 slumpmässigt utvalda i varje kommun (beroende på befolkningsstorlek) samt ytterligare urval av motsvarande storlek i utvalda stadsdelar i Malmö och Stockholm. Totalt tillfrågades 26 370 varav 10 213 svarade, vilket gav en svarsfrekvens på 39,4 procent. Samma metod användes 2020, men med minst 500 tillfrågade i varje kommun. Totalt tillfrågades 40 075 varav 13 677 svarade, vilket gav en svarsfrekvens på 34,1 procent. I *Gemenskapsbarometern* (2024) justerades urvalet efter hur bortfallet sett ut i tidigare omgångar av undersökningen, med följden att områden och kommuner med ett stort förväntat bortfall fick fler utskick. Urvalen varierade då mellan 500 och 1 450 individer per kommun och stadsdel. Totalt tillfrågades 56 113 varav 14 731 svarade, vilket justerat för de anpassade urvalen ger en svarsfrekvens på 29,1 procent.

Genom att jämföra de som besvarat enkäten med de som avstått, framträder bekanta mönster från andra bortfallsanalyser. Exempelvis svarar högutbildade i högre grad än lågutbildade och födda i Norden i högre grad än födda utomlands. Det är också högre svarsfrekvens bland höginkomsttagare jämfört med låginkomsttagare. Kvinnor har besvarat enkäten i något högre grad än män. Dessa svarsmönster är också mycket lika de i undersökningarna som genomfördes 2017 och 2020, men svarsandelarna ligger generellt på en något lägre nivå än 2020 och svarsfrekvensen har stadigt gått ner mellan åren 2009 och 2024.

NATIONEN OCH GEMENSKAPENS GRÄNSER

Begrepp som nation, nationalism och nationell identitet är sedan det andra världskrigets slut laddade i Sverige, både bland allmänheten och i partipolitiken.[3] Bakgrunden är att nationalism har kommit att förknippas med den tyska nationalsocialismen, Tysklands anfallskrig i Europa och Förintelsen av judar och andra minoriteter. Det som utmärkte nationalsocialismen var en föreställning om nationen och folket som en rasgemenskap. Efter det andra världskriget kom erfarenheterna av denna tyska variant av nationalism, liksom andra radikala och icke-demokratiska former av nationalism, att prägla synen på nationalism i allmänhet. I Sverige bidrog detta till framväxten av tre överideologier – modernism, internationalism och multikulturalism – som alla, på olika sätt, vände vår blick bort från nationalismens vidare innebörd och från Sveriges historia och kultur.[4]

Riktar vi om blicken, historiskt som geografiskt, blir det snart uppenbart att nationalismen inte bara kan kopplas till nationalsocialism; den är även intimt förbunden med den demokratiska nationalstatens födelse och utveckling. Från de franska och amerikanska revolutionerna – med deras retorik om frihet, jämlikhet och broderskap samt alla människors rätt till *life, liberty, and the pursuit of happiness* – via 1800-talets liberala nationalism till 1900-talets demokratiska rörelser, där medborgarskap och rösträtt formulerades inom ramen för de framväxande nationalstaterna.

Om vi går tillbaka till anno 1935 blir detta uppenbart även på nordisk och svensk mark. Det var en tid präglad av kriser och hot, med ekonomisk depression, fascism i Italien och Hitler vid makten i Tyskland sedan två år tillbaka. Ingen visste säkert, men många fruktade att ett nytt krig stod för dörren. Och att demokratin var hotad.

Idag är det få som känner till att man i Sverige då valde att organisera ett stort firande av den svenska riksdagens 500-årsjubileum. Firandet avsåg riksmötet i Arboga 1435 då Engelbrekt Engelbrektsson utsågs till befälhavare över Sveriges väpnade styrkor. Modern historieforskning är delvis av annan uppfattning om huruvida just detta möte kvalificerar sig som den första riksdagen. Men det viktiga var att man, i detta politiskt prekära läge, valde att tillsammans med de övriga nordiska länderna genomföra en stor manifestation där svensk och nordisk identitet kopplades till demokrati och frihet.

Firandet pågick i flera dagar, i såväl Stockholm som Arboga, och förutom kungen och statsministern deltog representanter för alla nordiska parlament tillsammans med medlemmar av hundratals folkrörelseorganisationer.[5] Evenemanget kan ses som ett svar på Hitlers förhoppning om en grandios nordisk rasgemenskap under tyskt ledarskap. Mot detta nazistiska ideal ställdes vid firandet en helt annan nationell berättelse, byggd på Erik Gustaf Geijers inflytelserika historia om Sverige, där demokrati och folkfrihet stod i centrum. Geijers berättelse kom att genomsyra historieskrivning och självuppfattning i skolböcker och populärhistoria, vilket i sin tur kom att påverka inte minst Socialdemokraternas partiledare Per Albin Hansson.

3) Till och med Sverigedemokraterna har på senare år tonat ned nationalismbegreppet till förmån för ”socialkonservatism”. Se vidare ”Socialkonservatism ny SD-ideologi”, SVT Nyheter den 30 oktober 2012.

4) Se vidare Lars Trägårdh (2026).

5) Hildebrand & Hallin (1936).

Geijers centrala bidrag som historiker var att skriva fram ett narrativ om Sverige som kopplade samman forntid med samtid, och romantisk fiktion med handfasta historiska fakta. Ryggraden var föreställningen om den lagbundna ordningens djupa rötter i Sverige – tanken om att ”land skall med lag byggas”. Detta var i sin tur kopplad till frihetsbegäret, synligt i Geijers hyllning till Odalbonden och tinget som styrelseform. Slutligen betonade han förbundet mellan kungamakten – som representerade det nationella allmänintresset – och bönderna som representerade allmoge och folk.

Geijers historieskrivning kom att få ett enormt genomslag, inte bara inom akademin utan kanske främst genom att den fortplantades i den litteratur och de läroböcker som kom att användas i folkskolan. Ett standardverk var C.T. Odhners *Lärobok i fäderneslandets historia: bearbetad för folkskolan* från 1877 där böndernas kamp mot herrarna hyllades.[6] Enligt Odhner gav Engelbrekt ”den svenska allmogen sin frihet och självständighet åter” och enade den svenska nationen.

Ett typiskt exempel på hur denna föreställning om svenskhet påverkade eleverna i svensk folkskola är följande citat från den socialdemokratiska statsministern Per Albin Hansson när han på 1930-talet skrev: ”Hur bristfällig den officiella uppfostran än var i tider som vi kunna kalla gamla, även om de icke äro långt avlägsna, nog lärde vi oss beundran för de män som höjde upprorsfanan och ledde frihetskampen mot utländska och inhemska fogdar och folkförtryckare.”[7]

Men det var inte bara de nationella och patriotiska historiska perspektiven som förmedlades i folkskola och i folkbildning mer allmänt, utan med tiden kom även det modernare begreppet ”medborgarskap” att få en alltmer central plats. Efter denna linje skrev till exempel Värner Rydén – den förste socialdemokratiske ecklesiastikministern – boken *Medborgarkunskap*, en dåtida bestseller som gavs ut i en mängd upplagor mellan 1923 och 1959.[8] En modern variant av *Bondepraktikan*, ämnad för en allmoge på väg in i det nya demokratiska tidevarvet.

Som Per Albin Hansson-citatet antyder, kom denna kanoniska och historiska bildningstradition, som tillgängliggjordes såväl ovanifrån via folkskolan som underifrån via folkbildning och folkhögskolor, att påverka synen på svensk nationell identitet. Av speciell vikt var att denna föreställning påverkade den svenska socialdemokratins utveckling från en marxism präglad av antinationell internationalism, klasskamp och kritik av den ”borgerliga” demokratin, till ett omfamnande av nationell demokrati som kom att få sitt främsta retoriska uttryck i begreppet ”folkhem”. I förlängningen såg detta till att nationalsocialismen aldrig fick fotfäste i Sverige.

Socialdemokratins nationella vändning kom till pregnant uttryck i en valaffisch (Figur 2) från 1930-talet där valspråket, i relief mot socialismens röda och den svenska flaggans blågula färger, löd: ”Svenska folkets väg är folkfrihetens och demokratins väg.” Den geijerska berättelsen kommer till uttryck i en historisk trappa där Torgny lagman står på första

6) Se även Brandell (1904/2006).

7) Hansson (1935).

8) Rydén (1923).

steget och Engelbrekt på det andra. De bägge figurerna representerar dels principen ”land skall med lag byggas”, dels vad Erik Gustaf Geijer beskriver som de två svenska friheterna, det vill säga böndernas frihet från livegenskap och adligt förtryck samt Sveriges frihet från utländska ockupanter.

Valaffisch 1934. Samtidigt i Tyskland erbjöds en radikalt annorlunda nationalism. (FIGUR 2)

SKÖTSAMHET SOM NATIONELL IDENTITET OCH GRUND FÖR SAMHÄLLSKONTRAKTET

Närmandet mellan socialdemokrati och en demokratisk nationalism hade även sina rötter i en nordisk folkbildningstradition, inspirerad av dess grundare, prästen och folkbildaren N.F.S. Grundtvig. Under intryck av den tyske filosofen Johann Gottlieb Fichte – i synnerhet *Reden an die deutsche Nation* (1806) – kom Grundtvig att förfolkliga och tillgängliggöra den tyska *Bildung*-traditionen för allmogen.[9]

På danska kom det centrala begreppet att bli *dannelse*, en översättning av *Bildung*, med betoning på att forma och utveckla personligheten genom en sträng självuppfostran grundad på läsning och disciplin. Det var en syn på karaktärsdaning som kombinerade den liberala självhjälpstraditionen med en nationalromantisk syn på folket – inte rasen – som nationens kärna. Denna folkrörelsetradition spred sig till övriga Norden, inklusive Sverige, och blev ett särskilt bidrag till den nordiska demokratiseringen underifrån; med fokus först på bönder, senare även arbetare, och i Sverige med kopplingar till såväl frikyrko- som nykterhetsrörelser.

”Folket” – ibland benämnt ”småfolket” – ställdes inom denna tradition i kontrast till den borgerliga medel- och överklassen. Även begreppet ”folklig” uppfattades på detta sätt. Inom den politiska arbetarrörelsen i Sverige kom folket i denna tappning – mer som *demos* än *ethnos* – att ta över rollen som det primära ideologiska ledordet. I Tyskland kom istället *Volk, völkisch* och *Volksgemeinschaft* att syfta på folk och nation i etniska, rasmässiga och antisemitiska termer.[10]

I svensk socialdemokrati kan man därmed se en rörelse från ”klass” till ”folk”, som tar sin början i det tidiga nittonhundratalet och når en höjdpunkt under 1930-talet, då folkhemsideologin kommer att dominera under Per Albin Hanssons ledarskap. I Socialdemokraternas partiprogram mellan 1902 och 1949 kan man följa hur begreppet arbetare gradvis ersätts av begreppet folk, i takt med att partiet rör sig från klasskampsparti till folkhemsparti.[11]

Centralt för socialdemokratin och folkrörelserna i vidare mening var tämligen stränga moraliska ideal, som syftade till att motverka framväxten av ett trasproletariat. Målet var att lyfta fattiga bönder och arbetare ur mörker och elände genom bildning snarare än passivt mottagande av välgörenhet. Denna ambition var kopplad till dygder som skötsamhet och arbetsetik. Ett klassiskt verk som redan i sin titel beskriver denna moraliska logik är Ronny Ambjörnssons *Den skötsamme arbetaren*.[12]

Det man pläderade för var plikten att arbeta och betala skatt och därmed förtjäna sociala rättigheter. Denna logik kom att bli det svenska samhällskontraktets hårda kärna när den folkhemska välfärdsstaten tog form. Nyckeln var principen om ömsesidighet: ett högtillitssamhälle bygger på samspelet mellan pålitliga och skötsamma medborgare som internaliserat lagar och regler i form av normer, å ena sidan, och å andra sidan icke-korrupta institutioner präglade av ideal som rättssäkerhet, medborgaruniversalism och principen om ”lika rätt för alla”.

9) Fichte (1808/2008).

10) Trägårdh (2002).

11) Trägårdh (1990).

12) Ambjörnsson (1988).

RESULTAT GEMENSKAPSBAROMETERN 2024

NATIONELL IDENTITET I BEFOLKNINGEN IDAG

Frågan blir då i vilken mån som den ovan redovisade historiska föreställningen om svensk nationell identitet ännu är aktuell i Sverige, inte minst mot bakgrund av den negativa syn på nation och nationalism som i decennier har dominerat i vårt land och försvårat en saklig diskussion.

Avogheten gentemot nationalism har också inneburit en ängslan att tala om svensk kultur och svenska värderingar. Denna skepsis mot kultur förekommer även i andra länder. Till exempel har den tyske filosofen Jürgen Habermas postulerat en tes om *Verfassungspatriotismus*, en ”författningspatriotism”, där nationell identitet och stolthet frikopplas från den förment problematiska kulturen. I ett tyskt sammanhang är, mot bakgrund av nazismen och förintelsen, denna hållning möjligtvis lättare att förstå. Men även svenska statsvetare menar ofta att det räcker med att lyda lagen för att uppfylla kraven på att vara svensk; att tala om värderingar och kultur är onödigt och dessutom svårhanterligt utifrån ett forskningsperspektiv där kulturbegreppet ofta ses som ”luddigt” och mystifierande.[13] En förlängning av detta synsätt är att den rätta demokratiformen inte är en folklig så kallad valdemokrati, utan en i juridiska institutioner grundad ”liberal demokrati”. Vår egen ingång är att en mer produktiv ansats vore att förstå lagar, regler och normer som delar av och uttryck för en historiskt präglad svensk kultur.

I detta perspektiv blir frågan om i vilken mån som en betoning på lagbunden ordning och rättsstat ska ses som varande i konflikt med en kulturell förståelse av nationell identitet där såväl det gemensamma språket som härkomst spelar in, eller om relationen mellan nationell identitet och politisk kultur är mer komplex.

För att kunna svara på denna fråga har vi i *Tillits- och Gemenskapsbarometrarna* återkommande ställt följande fråga: ”Hur viktigt tycker du följande är för att räknas som svensk?” De svarande ombeds att ta ställning till olika påståenden som betonar såväl härkomst, kultur och språk som respekt för lag och rätt. Påståendena är inte ömsesidigt uteslutande utan de svarande kunde välja flera alternativ.

Figur 3 visar att 94 procent av de svarande anser att påståendet ”Att respektera svenska lagar och regler” är ”Ganska viktigt” eller ”Mycket viktigt”. Samtidigt anser 18 procent av de svarande att påståendet ”Att ha förfäder från Sverige” är ”Ganska viktigt” eller ”Mycket viktigt”.

13) Se till exempel Henrik Ekengren Oscarsson, ”Detta krävs för att ses som svensk” i *Folk och Forskning* 2023/7 (https://fof.se/artikel/detta-kravs-for-att-ses-som-svensk/). Svar från Lars Trägårdh, ”Lagar genomsyras av värderingar” i *Folk och Forskning* 2023/7 (https://fof.se/artikel/debatt-om-svenskhet-lagar-genomsyras-av-varderingar/). Andra statsvetare har dock kommit att problematisera denna binära distinktion. Se till exempel Gustavsson & Stendahl (2020): “The ethnic-civic typology, however, has come under increasing fire, for example for neglecting the third, cultural, conception of nationhood defended by liberal nationalists” (se i Gustavsson (2019) samt Shulman (2002) för en genomgång av denna debatt).

HUR VIKTIGT ÄR FÖLJANDE FÖR ATT RÄKNAS SOM SVENSK? (FIGUR 3)

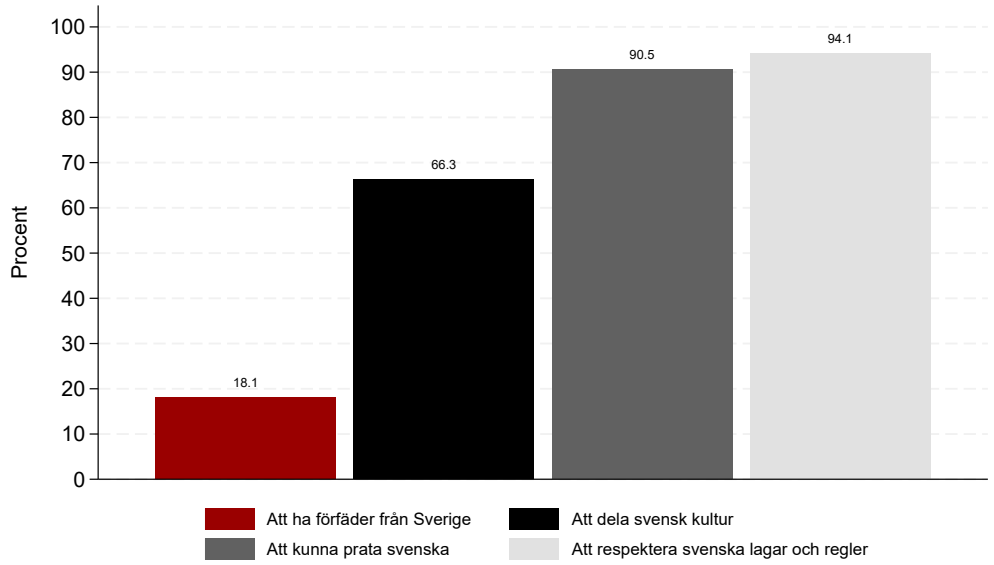

Det som framträder tydligt är att svensk nationell identitet fortfarande ligger i linje med den Geijerska berättelsen om Sverige, med sin betoning på lag och rätt – det vill säga i sin kärna en nationell identitet som betonar det lagbundna samhällskontraktet snarare än den etniska gemenskapen. Samtidigt är andelen som betonar ”svensk kultur” och ”att kunna prata svenska” också betydande, och dessutom är härkomst långt ifrån försumbar, vilket pekar på en kvarvarande spänning i den svenska självförståelsen; något som vi redan har uppmärksammat ovan och återkommer till senare i denna rapport.

Hur varierar då synen på svenskhet med olika bakgrundsfaktorer såsom kön, utbildningsnivå, inkomst, födelseland och geografi? Följande grafer redovisar denna variation.

HUR VIKTIGT ÄR FÖLJANDE FÖR ATT RÄKNAS SOM SVENSK? (KÖN) (FIGUR 4)

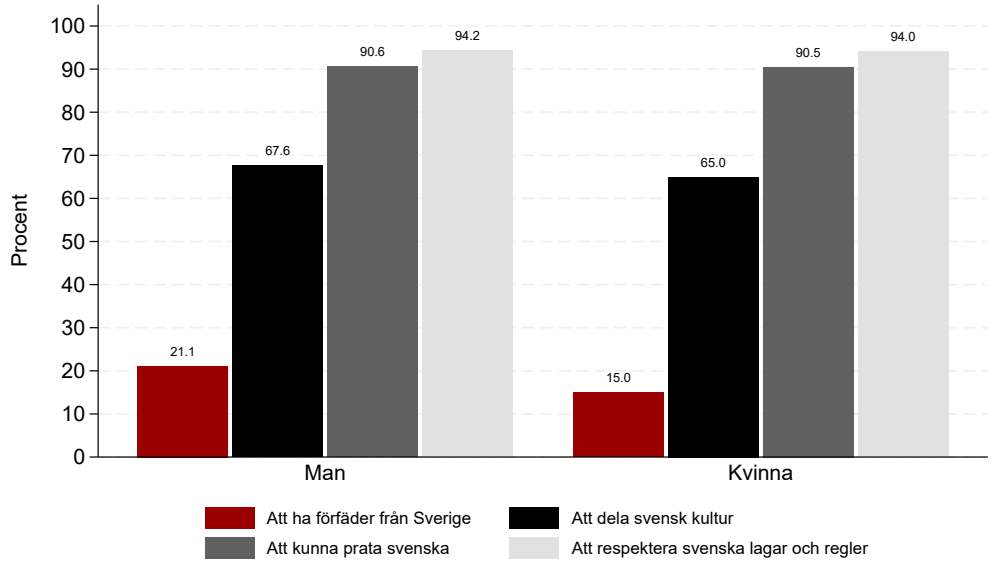

Det finns ingen större skillnad mellan könen i synen på svensk identitet (Figur 4). Om något är kvinnor mindre etniskt orienterade än män. Ett liknande mönster framträder när svarande med svensk och utländsk bakgrund jämförs. I stort sett råder samsyn, men härkomst är något viktigare för svarande med utländsk bakgrund (Figur 5). Detta kan tolkas på två sätt: Antingen svarar respondenter med utländsk bakgrund hur de tycker att svensk identitet bör betraktas. Eller så speglar svaren deras upplevelser av attityder i Sverige, där de läser in en större tonvikt på att ha historiska släktband till Sverige än vad de med svensk bakgrund medger.

HUR VIKTIGT ÄR FÖLJANDE FÖR ATT RÄKNAS SOM SVENSK? (SVENSK/UTLÄNDSK BAKGRUND) (FIGUR 5)

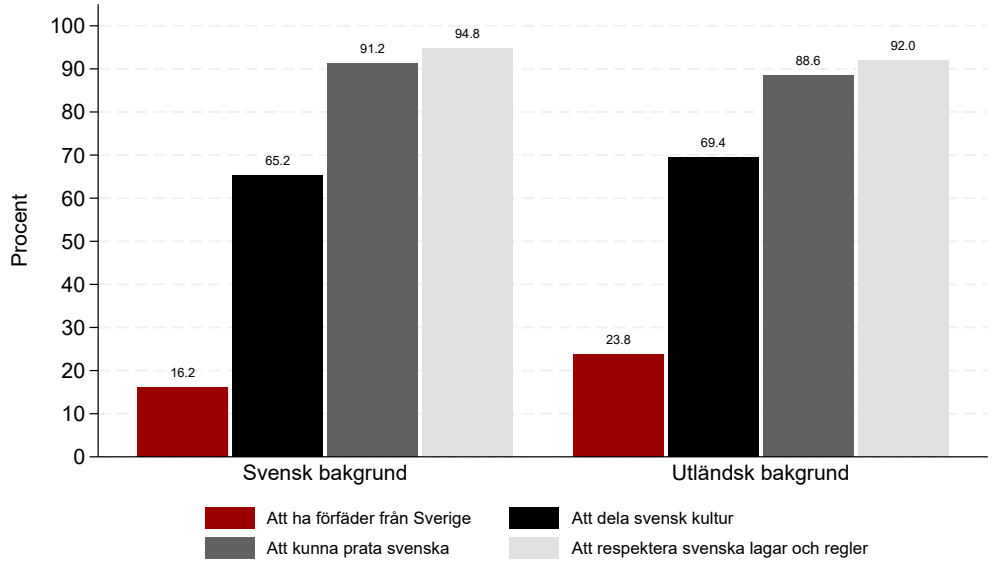

Geografiska skillnader är små. De tydligaste variationerna i synen på svensk identitet framträder i stället när vi undersöker utbildnings- och inkomstnivå. En etniskt (och i viss mån kulturell) orienterad syn på svenskhet blir mindre vanlig ju högre utbildning den svarande har (Figur 6). Ett liknande, men svagare samband, finns när det gäller inkomstnivå: föreställningen om etnisk nationell identitet uppvisar ett svagt negativt samband med inkomst.

HUR VIKTIGT ÄR FÖLJANDE FÖR ATT RÄKNAS SOM SVENSK? (UTBILDNING) (FIGUR 6)

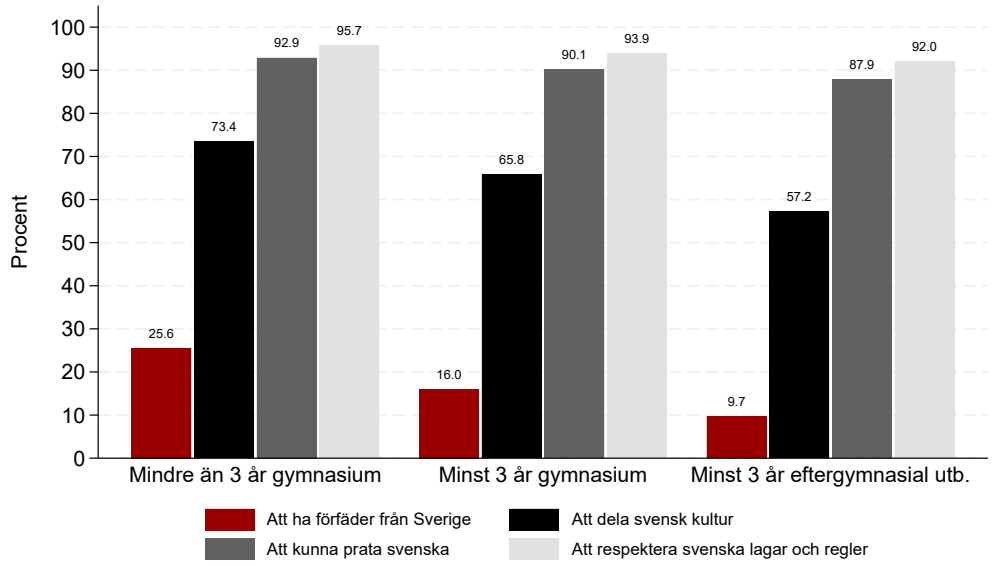

SVENSK NATIONELL IDENTITET I ETT JÄMFÖRANDE PERSPEKTIV

Hittills har vi noterat att den svenska nationella identiteten i huvudsak vilar på lag och rätt samt språk, medan det kulturella och framför allt den etniska synen på den nationella identiteten är mindre framträdande. Särskiljer sig Sverige på något sätt jämfört med andra länder? Eller, är det så det ser ut i de flesta länder idag?

För att jämföra Sverige med andra länder har vi sammanställt data från International Social Survey Programme och Pew Research Center vilka har ställt nästan identiska frågor som i *Gemenskapsbarometern 2024*. Figur 7 visar andelen svarande som anser att påståendet, indikerat i delfigurens rubrik, är viktigt uppdelat per land.[14]

Figur 7 visar att det är minst skillnad mellan länder när det gäller betydelsen av språket och att respektera landets politiska institutioner. Däremot ser vi en stor variation när det kommer till hur viktigt det anses vara att ha förfäder från landet och att dela landets seder och traditioner – den etniska respektive kulturella synen på nationell identitet.

Den svenska tyngdpunkten på en nationell identitet kopplad till lag och rätt och nedtoningen av den etniska synen utmärker sig i ett internationellt perspektiv. Sverige ligger i topp tillsammans med Norge och Schweiz avseende betydelsen av att respektera landets politiska institutioner. Vidare finner vi Sverige, tillsammans med Kanada och Australien, bland de länder med lägst andel svarande som anser att det är viktigt att ha förfäder från landet – och här är variationen mellan länder särskilt stor. Sverige syns också ligga i botten vad det gäller synen på kultur. Här bör dock noteras att kultur i denna undersökning har

14) Data för de två översta delfigurerna kommer från Pew (2023), medan data för de två nedersta delfigurerna kommer från ISSP (2023), varför de ingående länderna skiljer sig något.

operationaliserats som ”att dela landets seder och traditioner” i motsats till den bredare formuleringen ”att dela svensk kultur” som vi använder i *Gemenskapsbarometern*. Avseende språkets betydelse placerar sig Sverige mer i mitten.[15]

NATIONELL IDENTITET I ETT JÄMFÖRANDE PERSPEKTIV: HUR VIKTIGT ÄR FÖLJANDE? (FIGUR 7)

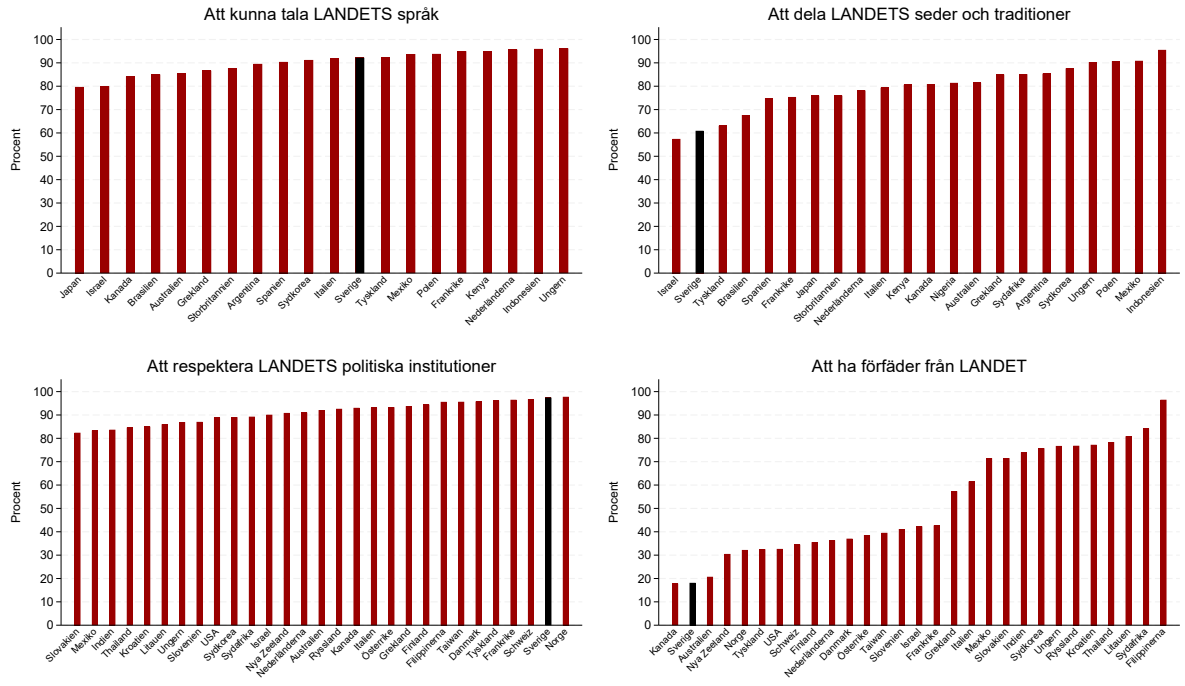

NATIONELL IDENTITET I DE POLITISKA PARTIERNA

I vilken mån varierar synen på svenskhet om vi tar i akt partisympatier? Det råder betydande konsensus över partigränserna vad gäller påståendet ”Att följa svenska lagar och regler”. De flesta, mellan 95 och 99 procent, menar att detta är ”Ganska viktigt” eller ”Mycket viktigt” (Figur 8). Bland V- och MP-sympatisörer är nivåerna något lägre, men ändå höga: 81 respektive 89 procent.

I vissa andra avseenden kan man se hur SD, å ena sidan, och yttervänstern, å den andra, avviker från mitten i svensk politik. Bland SD-väljare kan man skönja en avsevärt större betoning av ”Att ha förfäder från Sverige”, medan MP- och framför allt V-väljare uppvisar låga nivåer av svarande som fäster stor vikt vid härkomst. Att mindre än 50 procent av dessa individer svarar att ”Att dela svensk kultur” är ”Ganska viktigt” eller ”Mycket viktigt” antyder en mer antinationell eller ”globalistisk” syn på svensk identitet jämfört med övriga partiers sympatisörer.

Å andra sidan är detta inte hela berättelsen. Stora andelar i samtliga partier betonar även det svenska språket och den svenska kulturen. Det är också värt att notera att icke försumbara andelar av väljare i samtliga partier framhåller vikten av att ha förfäder från Sverige. Bland SD-väljare är denna betoning starkare, men givet tonaliteten i den nationella debat-

15) Jämför exempelvis med den välkända Inglehart–Welzel kulturkarta från World Values Survey som jämför länders värderingar. (www.worldvaluessurvey.org).

ten om dessa frågor är det anmärkningsvärt att 15 procent av S-väljare ger uttryck för en etniskt orienterad syn på svenskhet. I detta såväl som i andra avseenden uppvisar S större likhet med partierna till höger än till vänster.

HUR VIKTIGT ÄR FÖLJANDE FÖR ATT RÄKNAS SOM SVENSK? STÖD FÖR PÅSTÅENDE PER PARTIVÄLJARE. (FIGUR 8)

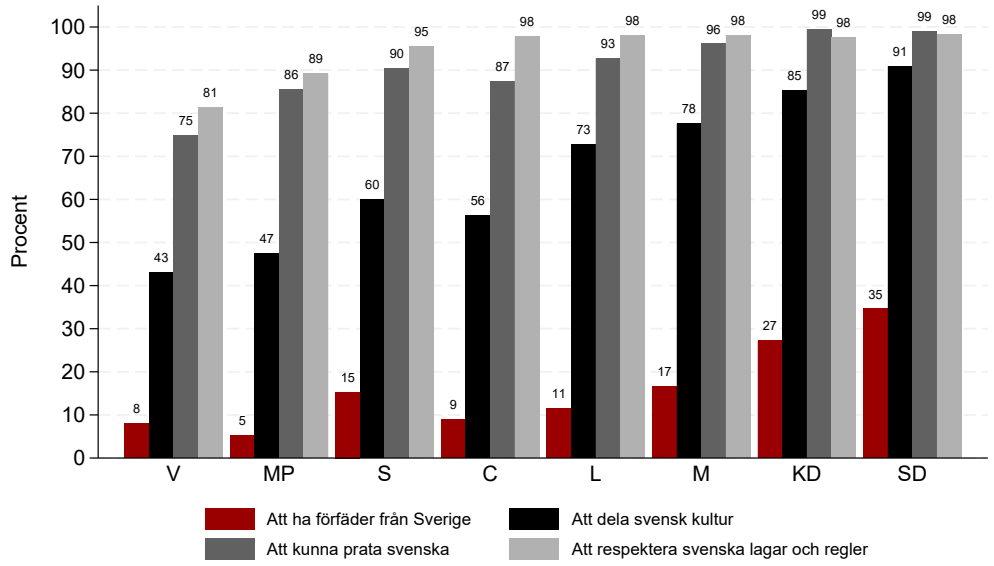

Bilden är sålunda mer komplex än man kanske skulle kunna tro. Figur 9 visar fördelningen av partisympatier inom olika svarsalternativ. Även om exempelvis SD är det parti med flest väljare som betonar betydelsen av härkomst, så är detta parti inte ensamt dominerande inom denna grupp. S och SD utgör båda knappt en tredjedel av dessa.

HUR VIKTIGT ÄR FÖLJANDE FÖR ATT RÄKNAS SOM SVENSK? PARTIFÖRDELNING INOM GRUPPEN SOM STÖDJER PÅSTÅENDET. (FIGUR 9)

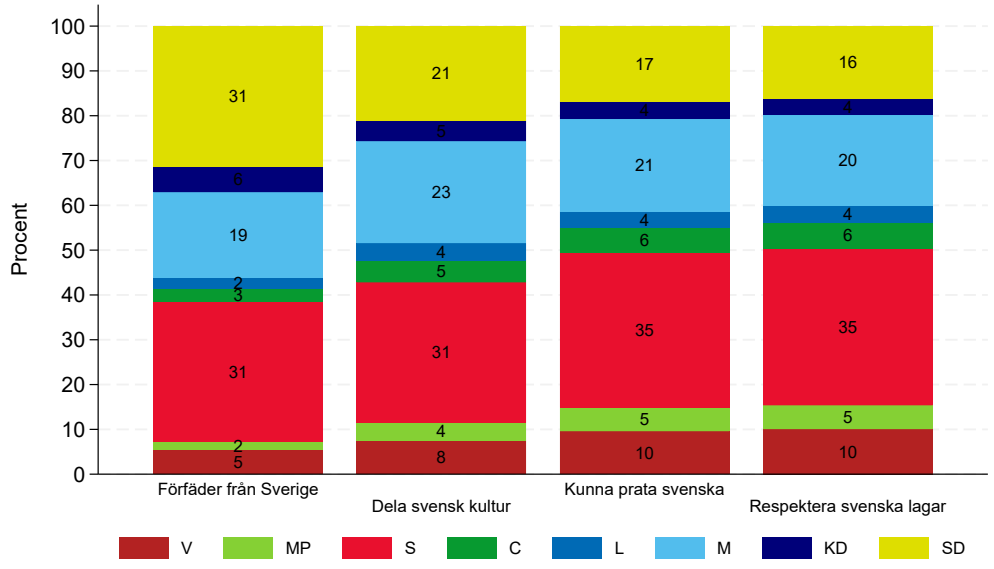

NATIONELL IDENTITET OCH TILLIT

Tillit är för många i Sverige måttet på ett gott samhälle och ett uttryck för nordisk särart; det ”nordiska guldet”. Den norske statsvetaren Dag Wollebæk har träffande talat om en ”sakralisering” av tillitsbegreppet i den nordiska samhällsdiskursen.[16]

Tillit ingår i detta perspektiv som en central trossats i det sekulära Sverige där det nationella samhällskontraktet har ersatt religionen som sammanbindande kraft. I denna sekulära religion har idén om medborgarskap som gemenskap blivit central, kopplad till en filantropisk (det vill säga ”människoälskande”) syn på människans natur, där tillit och tilltro hör ihop i gränslandet mellan religion och sekularitet. Det var inte heller en tillfällighet att Värner Rydén ersatte *Katekesen* med sin bok om *Medborgarkunskap* just i samband med rösträttsreformen 1921, som konkret markerade skiftet från religiös enhetsstat till sekulär demokrati.

Man kan förstå denna aspekt på tillit utifrån den klassiska tillitsfrågans ursprung i det misantropi-index som skapades 1956 av den amerikanske socialpsykologen Morris Rosenberg.[17] Tillit som ett uttryck för människokärlek är (filantropi, motsatsen till misantropi), med andra ord, något som gäller generellt på samma sätt som Guds universella kärlek till alla människor, för att återvända till kopplingen mellan tro och tillit. I vår undersökning ser vi mycket riktigt också att generell tillit snarare har ett negativt samband med hur viktigt de svarande uppger att språk, kultur och etnicitet är för att räknas som svensk (Figur 10).[18]

SYN PÅ NATIONELL IDENTITET OCH GENERELL TILLIT. (FIGUR 10)

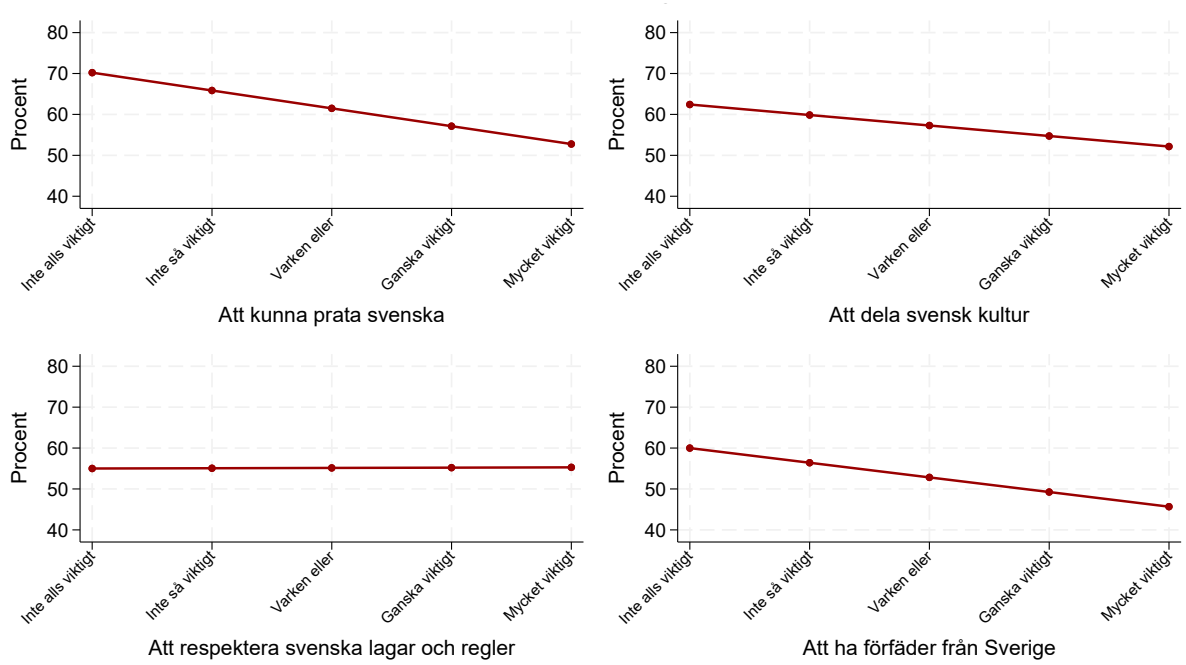

16) Wollebæk, opublicerat manuskript.

17) Rosenberg (1956).

18) Samtliga sambandsanalyser i denna rapport redovisas på samma sätt. Figurerna visar ett predikterat värde på y-axeln (den beroende variabel som ska förklaras) för varje värde på x-axeln (den oberoende variabel som ska förklara värdet på y-axeln) som tagits fram med en linjär regressionsmodell. I de statistiska modellerna har vi kontrollerat för ålder, utbildning, inkomst, kön och utländsk bakgrund. Sambanden visar alltså det samband som återstår efter att vi, som det ibland uttrycks, ”tagit hänsyn till dessa faktorers påverkan”.

I ett tillitsperspektiv är sådana avgränsade, icke-universella villkor negativa och kopplade till lägre tillit. Samma mönster finner vi oavsett tillitsform: exempelvis tillit till folk i området där man bor och tillit till folk med en annan religion. Den enda formen av nationell identitet som inte tycks ha ett (negativt) samband med tillit är den som rör ”respekt för svenska lagar och regler”. Detta kan tolkas som liggande i linje med den universalism som kännetecknar generell tillit, det vill säga att den i princip omfattar alla människor utan hänsyn till världsliga skillnader som språk, kultur eller etnicitet.

SKÖTSAMHET OCH TILLIT

Vi noterade ovan att skötsamhetsidealet var centralt för framväxten av svensk nationell identitet och det svenska samhällskontraktets moraliska logik. Fundamental var tanken om ömsesidighet: pålitliga och skötsamma medborgare å ena sidan; rättvisa och icke-korrupta institutioner och myndigheter å den andra sidan. Hur ser då tillitens ömsesidighet ut i dagens Sverige? För att komplettera våra frågor om tillit i dess olika former ställde vi också frågan om vilka egenskaper som gör en person pålitlig.[19]

Resultaten visar att det dominerande svaret är ”skötsamhet” och därmed förenliga karaktärsdrag som att inte fuska gentemot gemensamma institutioner och att hålla löften (Figur 11). En viktig dimension av svensk nationell identitet tycks därmed bestå.

HUR VIKTIGT ÄR FÖLJANDE FÖR ATT DU SKA TYCKA ATT EN PERSON ÄR PÅLITLIG? (FIGUR 11)

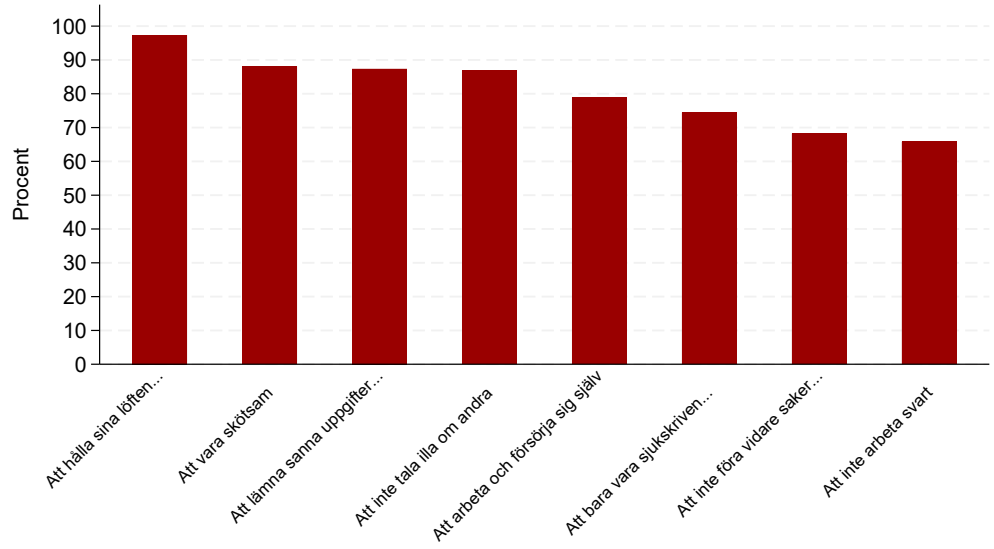

ALTERNATIVEN ÄR:

• Att hålla sina löften och fullgöra sina åtaganden • Att vara skötsam • Att lämna sanna uppgifter om sin inkomst till myndigheter • Att inte tala illa om andra • Att arbeta och försörja sig själv • Att bara vara sjukskriven när man verkligen inte kan arbeta • Att inte föra vidare saker som sagts i förtroende, även om sakerna var olagliga • Att inte arbeta svart.

19) Almén och Trägårdh (2025).

ÄR SVENSKAR NATIONALISTER?

I vilken mån är då svenskar idag nationalister? Frågan kan synas provokativ givet kraften i de överideologier som har kommit att etableras i Sverige efter andra världskriget. Om något uppfattas Sverige och svenskar stundtals som post-nationalister i sitt förmenta omfamnande av internationalism och multikulturalism.

Men å andra sidan kan detta också ses som en mer officiell, elitdriven föreställning om svensk identitet. Givet den starka tradition rörande svensk nationell identitet som vi har redovisat ovan och det faktum att det ofta påvisas såväl i forskning som i politik och svenskt ”Sverige-främjande” hur förträffligt Sverige är på många sätt, ligger det nära till hands att postulera att det bakom en officiell post-nationalism skymtar en mer otidsenlig, men fortsatt stark, folklig nationalkänsla.

För att få reda på hur det ser ut i befolkningen ställde vi frågor, som är vanligt förekommande i undersökningar på temat, vars syfte var att undersöka i vilken mån som svenskar omfamnar nationell stolthet och nationalism. Tycker man att Sverige är bättre än andra länder? Vill man hellre vara medborgare i Sverige än i något annat land? Känner man sig stolt över att vara svensk medborgare när Sverige presterar bra i sportevenemang?

Figur 12 visar andelen svarande som i ”ganska” eller ”mycket hög grad” instämmer i respektive påstående. Resultaten tyder på att de svarande i hög grad omfamnar en nationalism som dock, är det värt att påminna om, måste ses mot bakgrund av i första hand den syn på svensk nationell identitet som vi redovisat ovan. Med andra ord, en typ av nationalism där lagbunden ordning och medborgarskap ingår som centrala, men också historiskt präglade element i kultur och språk.

Vi benämner denna typ av nationalism som ”medborgarnationalism”. I motsats till begrepp som ”författningspatriotism” eller ”liberal nationalism” betonar vi medborgarnationalismens kulturalitet, det vill säga dess historiska rötter och kopplingar till kultur i bred bemärkelse. Detta för att undvika den mer legalistiska ansats som präglar såväl författningspatriotismen som den liberala nationalismen, där liberala principer som maktdelning och grupprättigheter tenderar att begränsa majoritetsdemokratin och tunna ut föreställningar om gemenskap till förmån för vad som under senare decennier har kommit att kallas ”liberal demokrati”. Medborgarnationalismen betonar snarare balansen mellan rättigheter och plikter och skyldigheter, ser rättigheter i termer av medborgaruniversalism och premierar därmed en balans mellan individualism och gemenskap.

NATIONALISM I SVERIGE. (FIGUR 12)

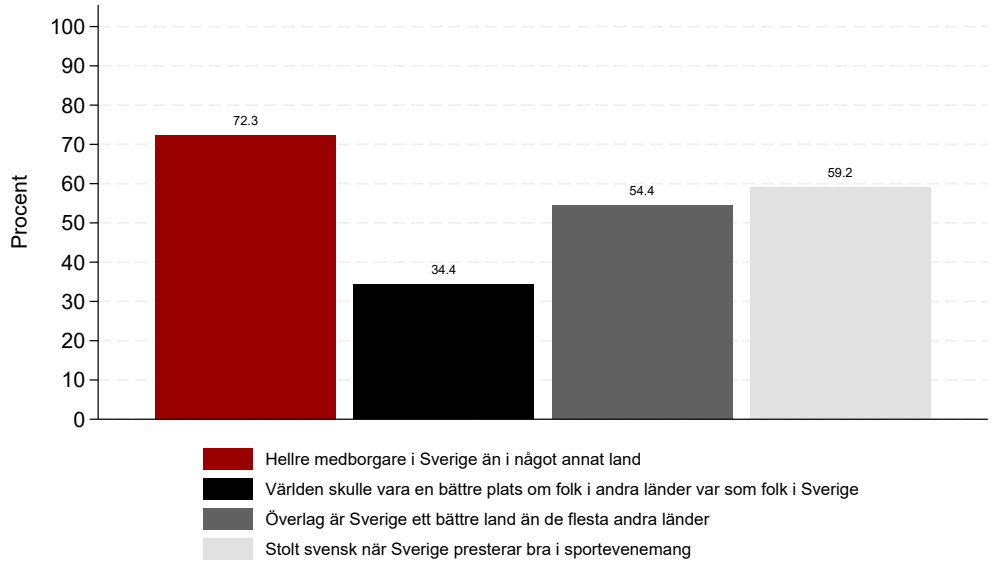

I det följande redovisas istället ett ”nationalismindex” som väger samman svaren på de fyra påståendena. Detta index går från 1 till 5, där 5 innebär att man instämmer i ”mycket hög grad” och ett högre värde indikerar starkare nationalism.[20] Det visar sig då, att en positiv nationalkänsla delas brett bland de svarande, oavsett kön eller födelseland (Figur 13 och 14). Det förekommer heller ingen betydande skillnad i nationalism mellan utbildningsnivå, inkomst eller geografi.

NATIONALISM OCH KÖN (FIGUR 13)

NATIONALISM OCH UTLÄNDSK BAKGRUND. (FIGUR 14)

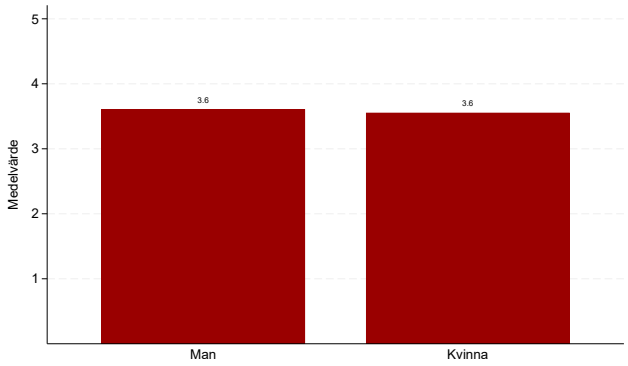

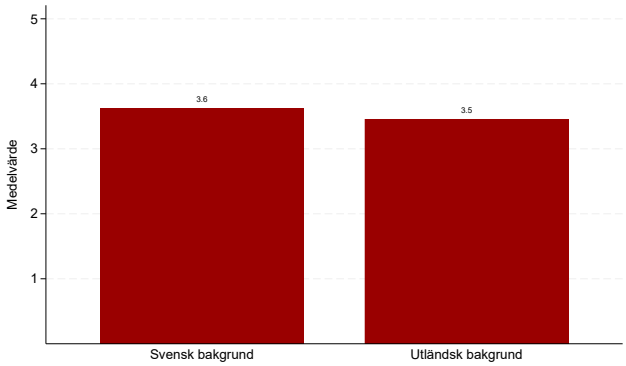

20) Vi väljer att skapa ett index för att fånga en samlad nationalkänsla snarare än att värdera de fyra påståendena enskilt. Faktoranalysen tyder på att de fyra frågorna fångar en gemensam underliggande dimension och Cronbach-alfa är acceptabel (0,65), vilket innebär att de mäter samma underliggande fenomen på ett godtagbart sätt. Att vi har gjort ett index kan dölja intressanta variationer gällande de enskilda beståndsdelarna av indexet, men en sådan detaljerad analys av olika typer av nationalism ligger utanför ramen för denna rapport.

NATIONALISM I ETT JÄMFÖRANDE PERSPEKTIV

Hittills har vi noterat att den svenska nationalismen är vitt utbredd i bemärkelsen att den inte varierar särskilt mycket mellan kön, etnicitet, klass eller geografi. En majoritet har en positiv syn på Sverige ur olika aspekter, särskilt på det svenska medborgarskapet och huruvida Sverige är ett bättre land än de flesta, samt är stolta när Sverige presterar bra i idrott. Är den svenska nationalismen särskilt stark eller svag jämfört med andra länder? För denna jämförelse använder vi återigen data från International Social Survey Programme som har använt samma frågor som i *Gemenskapsbarometern 2024*, förutom frågan om stolthet i samband med idrottsprestationer, som är något annorlunda ställd.

Figur 15 redovisar andelen som instämmer i respektive påstående. När det gäller påståenden att man hellre är medborgare i Sverige än i något annat land och att världen skulle vara en bättre plats om folk var som i Sverige placerar sig Sverige bland den fjärdedel av länder som delar den uppfattningen minst. I toppen hittar vi Ryssland, Taiwan och Filippinerna. Den något svala, återhållsamma attityden till dessa påståenden som Sverige verkar ge uttryck för är inget nordiskt fenomen – Danmark placerar sig tätt efter de nämnda tre.

När det gäller de övriga två påståendena finner vi att Sverige placerar sig i mitten av länderna. Av de tidigare nämnda länderna placerar sig Ryssland och Taiwan i toppen även här, tätt följda av Danmark när det gäller huruvida landet anses bättre än de flesta andra länder. Sveriges nationalism framtonar här, i förhållande till andra länder, som sval men också närvarande.

NATIONALISM I ETT JÄMFÖRANDE PERSPEKTIV. (FIGUR 15)

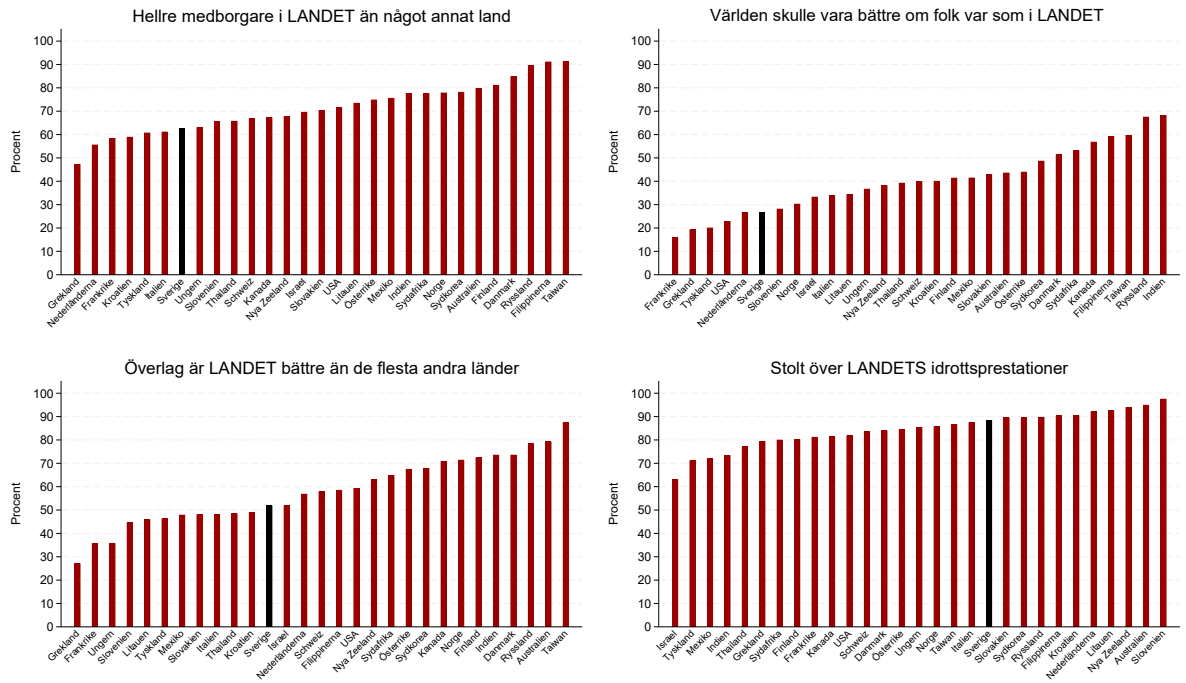

NATIONALISM I DE POLITISKA PARTIERNA

Hur ser det då ut om vi vänder blicken mot nationalism och partisympatier? I Figur 16 redovisar vi i vilken utsträckning nationalism varierar utifrån de svarandes partipreferenser. Även här framträder en bred och relativt likformig förankring. Den enda statistiskt signifikanta skillnaden gäller V, men även i detta fall är avvikelsen marginell, något som kan synas vara överraskande givet den polariserade mediala och politiska debatten rörande nationalism.

NATIONALISM OCH PARTISYMPATIER. (FIGUR 16)

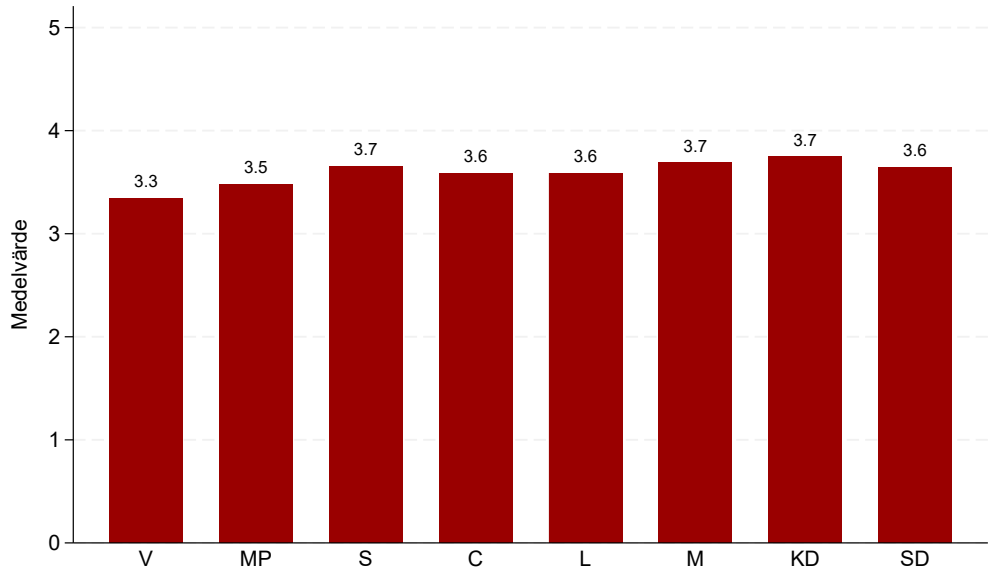

NATIONALISM OCH TILLIT

Vidare har vi analyserat i vilken utsträckning nationalism är kopplad till tillit. Det finns argument för att nationalism kan bidra till en känsla av gemenskap som i sin tur verkar tillitsfrämjande.[21] I linje med detta visar de övre delfigurerna i Figur 17 ett positivt samband mellan nationalism och generell tillit samt tillit till människor i området där du bor. Å andra sidan ser vi ett negativt samband mellan nationalism och tillit till människor med en annan nationalitet och med en annan religion. Mot bakgrund av denna diskrepans är tillitsradien central för att förstå relationen mellan nationalism och tillit.

Generell tillit mäter tillit till andra människor, en föreställning om människans natur som god eller ond, där de andra människorna är ospecificerade.[22] Längst in i tillitsradien finner vi den partikulära tilliten till familjen eller klanen, medan ju längre ut i tillitsradien vi rör oss, så inkluderas fler och fler människor inom tillitens cirkel, via närområdet, nationen och till slut alla människor oavsett grupptillhörighet.

21) Se exempelvis Gustavsson & Stendahl (2020) för empiri och en kort genomgång av argumenten.

22) Se Almén & Trägårdh (2025)

Figur 17 ger en komplex bild av nationalism som tillitsfrämjande, men samtidigt utkristalliseras en gräns för denna tillit – en gräns vid annan religion och nationalitet där mer nationalism innebär att dessa grupper i större utsträckning lämnas utanför värmen i högtillitens cirkel. Detta antyder att tillitsradien är ett viktigt begrepp kopplat till nationalism.

NATIONALISM OCH TILLIT. (FIGUR 17)

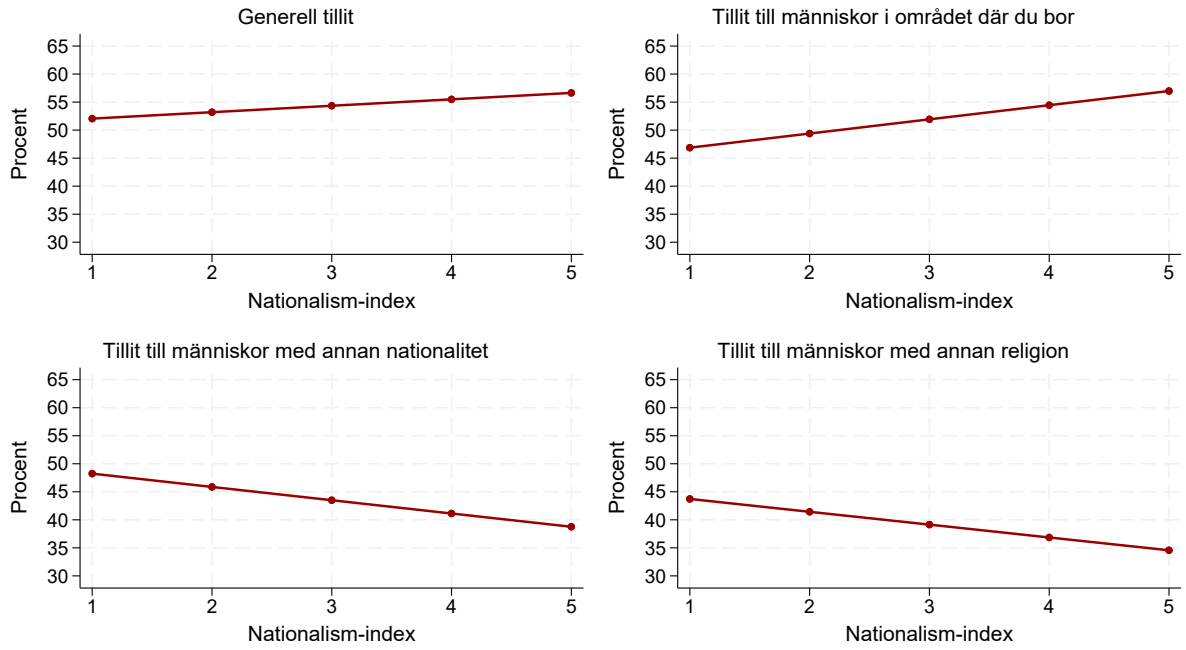

ASSIMILERING, NATIONELL IDENTITET OCH NATIONALISM

Hur omsätts den relativt enhetliga synen på nationell identitet i Sverige – som i sin tur är kopplad till en likaledes generell nationalism – i synen på en av vår tids mest brännande frågor, nämligen assimilering av invandrare kontra bejakande av multikulturalism? I *Gemenskapsbarometern 2024* ställdes frågan i vilken utsträckning respondenten instämmer i påståendet: ”Människor med utländsk bakgrund har en skyldighet att anpassa sig till vanorna i Sverige.” Svaren redovisas nedan: 67 procent av respondenterna instämmer i påståendet i ”ganska” eller ”mycket stor utsträckning” (Figur 18).[23]

STÖD FÖR ASSIMILERING I SVERIGE. (FIGUR 18)

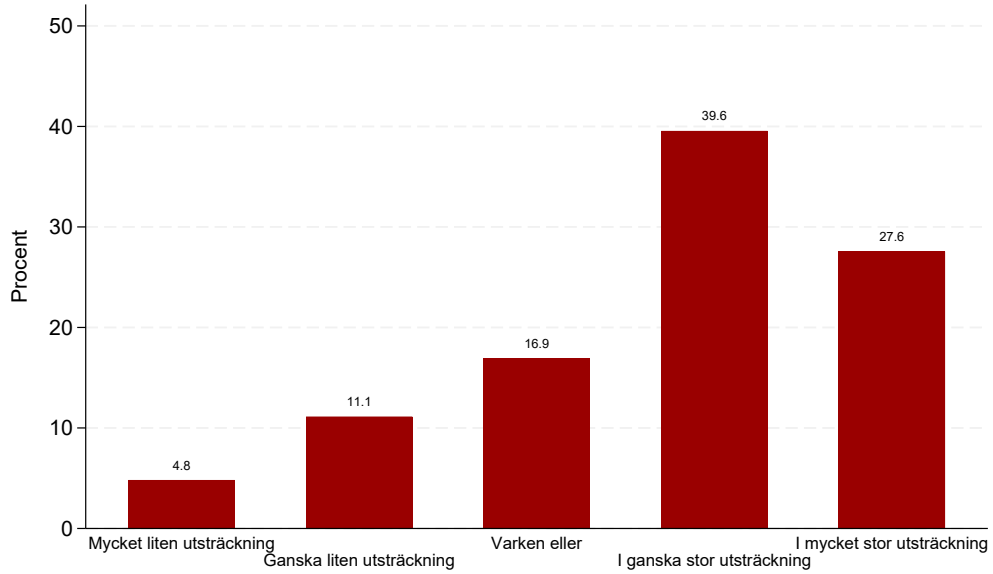

Vidare visar Figur 19 sambandet mellan synen på nationell identitet och stöd för assimilering. De som betonar språk, kultur och lagar stödjer också i hög grad assimilering; här finner vi tydliga positiva samband. Betoning av härkomst har däremot inget samband med stöd för assimilering. Detta kan i förstone framstå som paradoxalt, men speglar sannolikt den mer oföränderliga synen på nationell identitet som dessa svarande har. Figur 20 visar sambandet mellan nationalism och stöd för assimilering; vi finner ett tydligt positivt samband.

23) Samma eller liknande fråga har ställts i *Mångfaldsbarometern* som i sin undersökning från 2011 kunde visa att över 80 procent menade att invandrare hade en skyldighet att anpassa sig till majoritetssamhällets vanor och värderingar (Mella, Palm & Bromark (2011). Se även Trägårdh (2017).

NATIONELL IDENTITET OCH STÖD FÖR ASSIMILERING. (FIGUR 19)

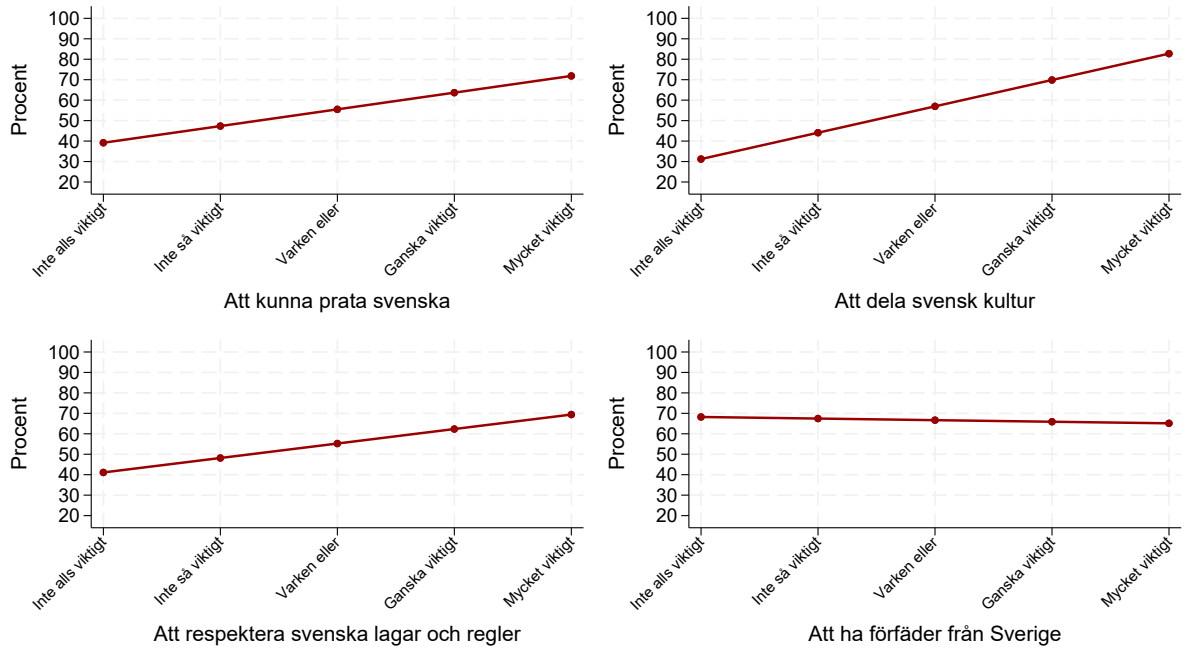

NATIONALISM OCH STÖD FÖR ASSIMILERING. (FIGUR 20)

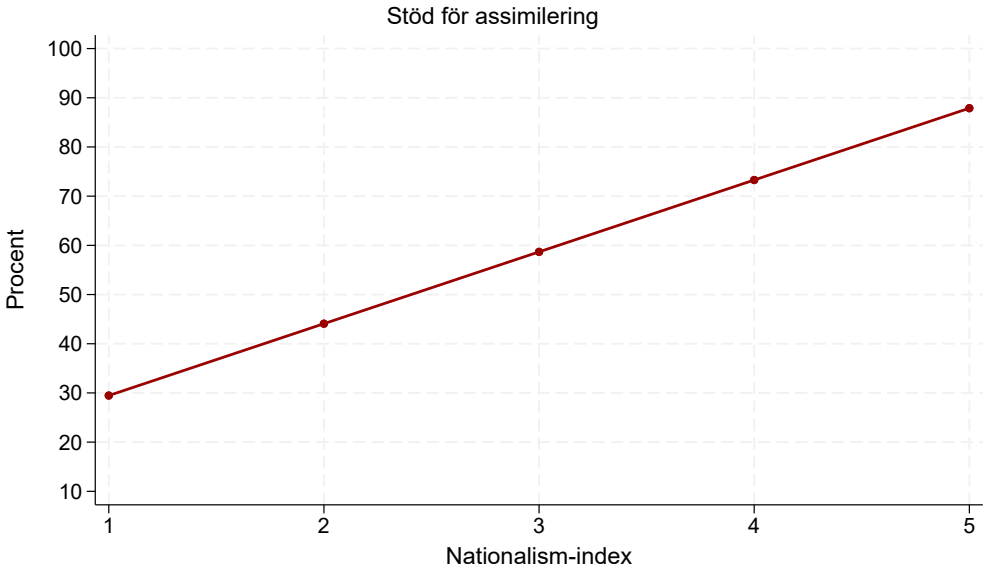

ASSIMILERING OCH DE POLITISKA PARTIERNA

Hur skiljer sig stödet för assimilering mellan partiernas väljare? Figur 21 redovisar andelen inom respektive väljargrupp som stöder assimilering i ganska eller mycket stor utsträckning. I denna fråga framträder tydliga skillnader längs den ideologiska höger-vänster-skalan: stödet för assimilering ökar ju längre till höger partierna är placerade. Liksom i synen på den nationella identiteten utgör dock Socialdemokraterna en avvikelse från det annars linjära mönstret, där partier till höger har fler väljare som stödjer påståendet. Även här har Socialdemokraterna mer gemensamt med Centerpartiet, Liberalerna och Moderaterna än med partierna till vänster.

STÖD FÖR ASSIMILERING PER PARTISYMPATIER. (FIGUR 21)

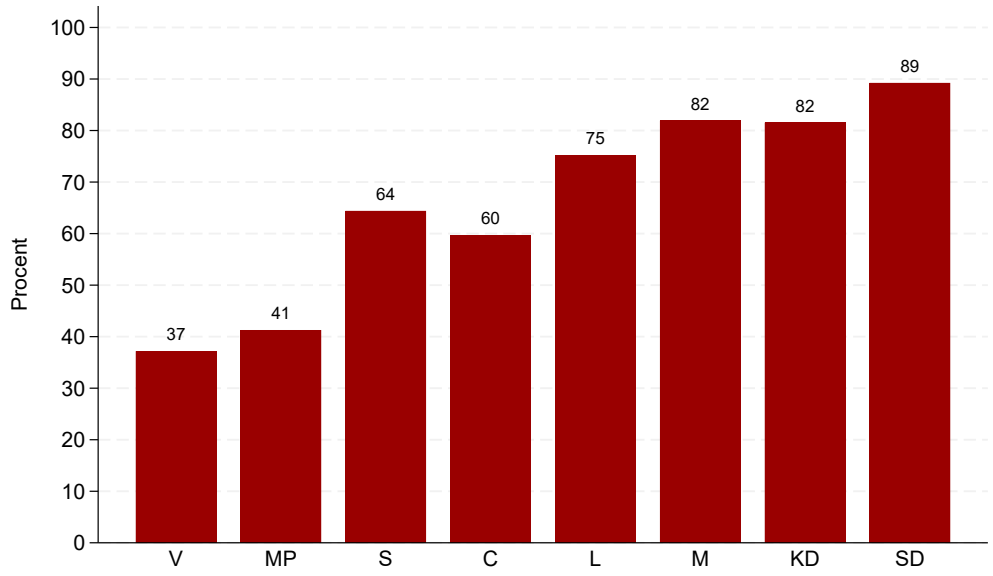

Om vi sammanfattar avsnitten rörande svensk nationalism och synen på assimilering, kan man understryka att den form av nationalism som kännetecknar Sverige är vad vi här har kallat medborgarnationalism. Det tycks innebära att assimilering framför allt förstås som en fråga om att ansluta sig till och anpassa sig till det svenska medborgerliga samhällskontraktet. Det är med andra ord en assimilering som bygger på såväl öppenhet som kravfullhet, där etnicitet spelar en jämförelsevis mindre roll än språk samt respekt för lagar och regler. Det kulturbegrepp som träder fram förefaller också vara brett och kopplat till å ena sidan språket, och å den andra lagar och regler. Majoriteten är varken post-nationella globalister eller etniska nationalister.

FÖRSVARSVILJA, NATIONELL IDENTITET, NATIONALISM OCH TILLIT

Sedan kriget i Ukraina bröt ut har frågan om försvaret och svenskarnas försvarsvilja kommit att bli en viktig fråga. Den möjligen naiva optimism som kännetecknade tiden efter Murens fall har ersatts av en mer realpolitisk syn där det eventuella hotet från Ryssland mot Sverige har kommit att dominera.

I kölvattnet av denna utveckling har ett nyvaket intresse för såväl svenskt försvar som medborgarnas försvarsvilja kunnat skönjas. Vad gäller försvarsvilja har denna löpande undersökts och vad dessa data visar på är en hög och stabil försvarsvilja,[24] något som vi även ser i *Gemenskapsbarometern 2024*. Inspirerade av Totalförsvarets forskningsinstituts (FOI) arbete med att operationalisera försvarsvilja på ett adekvat sätt ställde vi i *Gemenskapsbarometern* tre frågor som på olika sätt mäter försvarsvilja.

Den första frågar huruvida respondenten tycker att Sverige bör göra motstånd om Sverige angripits militärt av ett annat land och dess soldater befinner sig på svensk mark. De andra två frågorna frågar huruvida respondenten personligen skulle vilja ställa upp i en stridande roll med risk för det egna livet, respektive i en icke-stridande roll utan risk för det egna livet (till exempel genom sociala insatser i icke-drabbade områden). Vi kallar dessa mått för allmän försvarsvilja och personlig försvarsvilja med respektive utan risk.[25] Figur 22 redovisar andelen svarande som anser att Sverige ”troligen” eller ”absolut bör göra väpnat motstånd” respektive är ”ganska” eller ”mycket villiga” att personligen delta i Sveriges försvar. Försvarsviljan är sammanfattningsvis hög, men varierar beroende på typ.

TRE OLIKA MÅTT PÅ FÖRSVARSVILJA I DET NATIONELLA URVALET. (FIGUR 22)

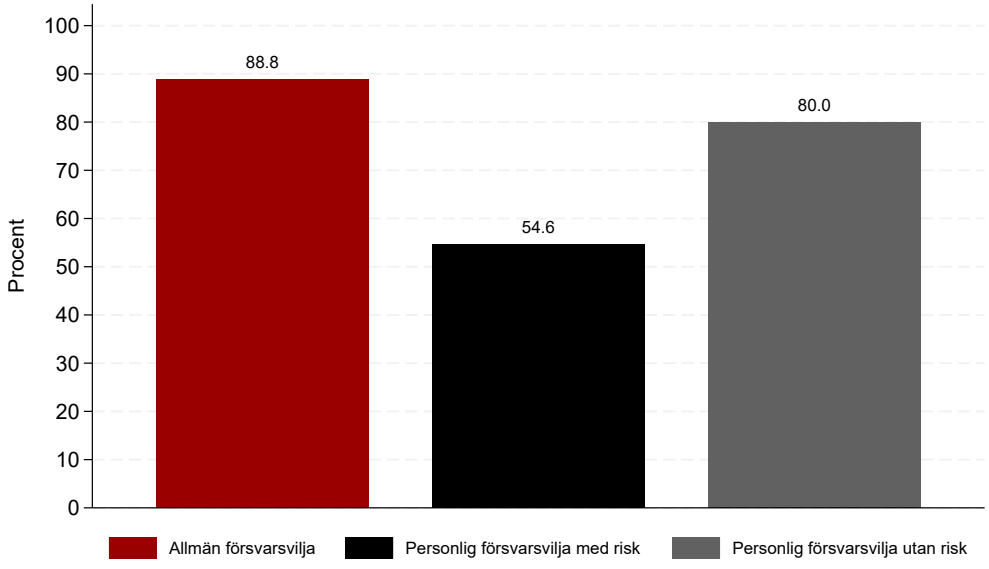

Figurerna 23, 24 och 25 redovisar i vilken mån synen på nationell identitet och de tre olika formerna av försvarsvilja samvarierar. Avseende den allmänna försvarsviljan och den

24) Se exemplevis Persson & Widmalm (2025) samt Wedebrand & Jonsson (2021) för de senaste årens nationella mätningar och en genomgång av begreppet försvarsvilja.

25) Se Wedebrand & Jonsson (2021), Jonsson &Wedebrand (2021) samt Wedebrand & Andersson (2023).

personliga försvarsviljan med risk finner vi att betoning på att respektera svenska lagar och regler och att dela svensk kultur har de tydligaste sambanden. Denna syn på nationell identitet har ett positivt samband med dessa former av försvarsviljor, och är starkast när det gäller personlig försvarsvilja med risk. Den etniska synen visar inget samband med dessa försvarsviljor, medan betoning på språkets betydelse inte visar något entydigt samband. Liknande mönster återfinns avseende personlig försvarsvilja utan risk, men synen på nationell identitet har generellt mindre betydelse för denna typ av försvarsvilja.

NATIONELL IDENTITET OCH ALLMÄN FÖRSVARSVILJA. (FIGUR 23)

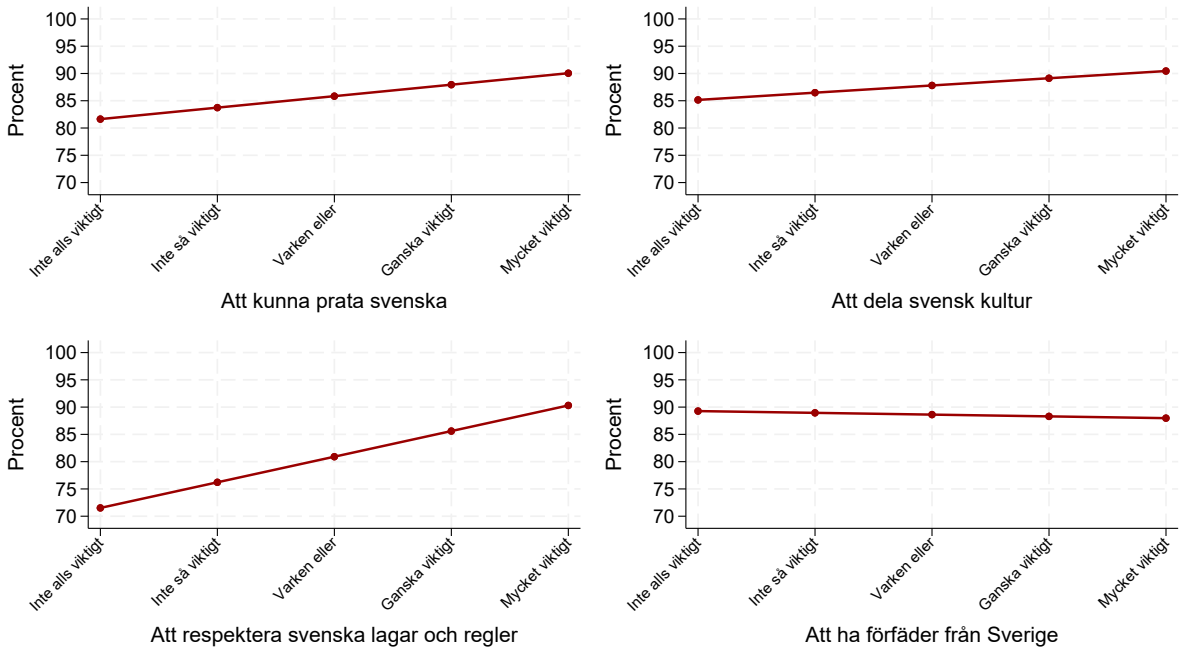

NATIONELL IDENTITET OCH PERSONLIG FÖRSVARSVILJA MED RISK. (FIGUR 24)

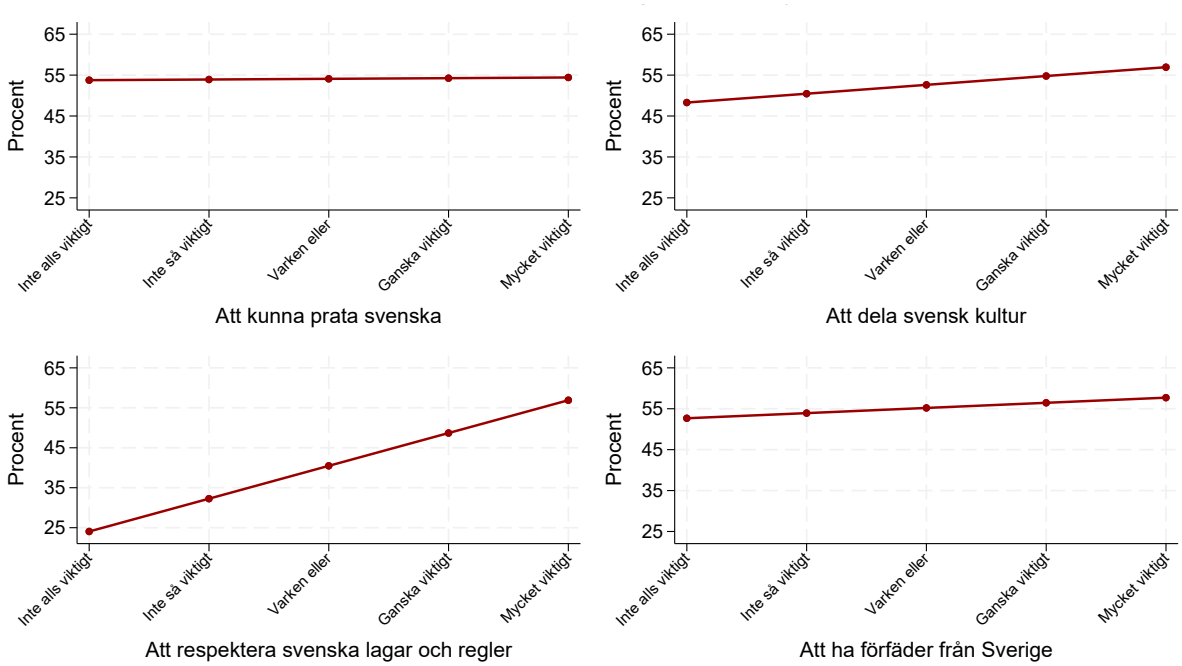

NATIONELL IDENTITET OCH PERSONLIG FÖRSVARSVILJA UTAN RISK. (FIGUR 25)

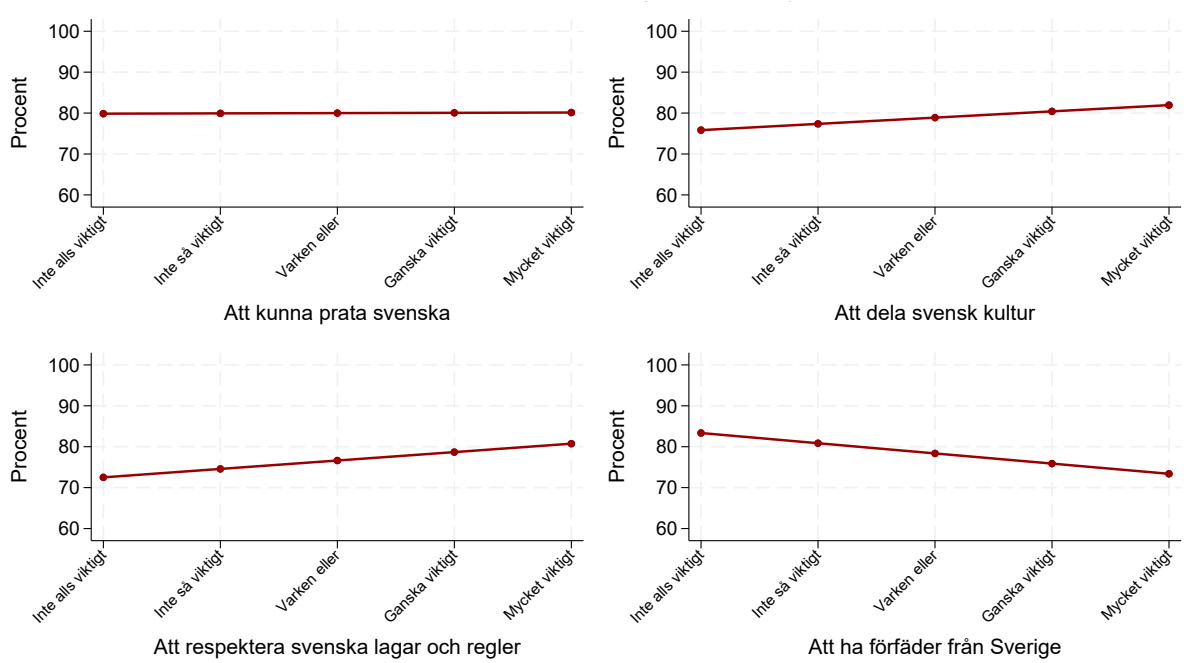

Vidare undersöker vi i vilken mån försvarsvilja och nationalism samvarierar. Figur 26 visar ett starkt positivt samband mellan nationalism och försvarsvilja, särskilt personlig försvarsvilja med risk.

Sammantaget verkar både synen på den nationella identiteten och nationalism ha betydelse för försvarsviljan. Synen på att respektera svenska lagar och regler och att dela kultur verkar ha särskilt stor betydelse. Samtidigt verkar intensiteten i nationalismen vara av störst betydelse. Med andra ord så verkar styrkan i hur mycket vi tycker om det vi är satta att försvara vara viktigare än vilka som ingår i denna gemenskap.

NATIONALISM OCH FÖRSVARSVILJA. (FIGUR 26)

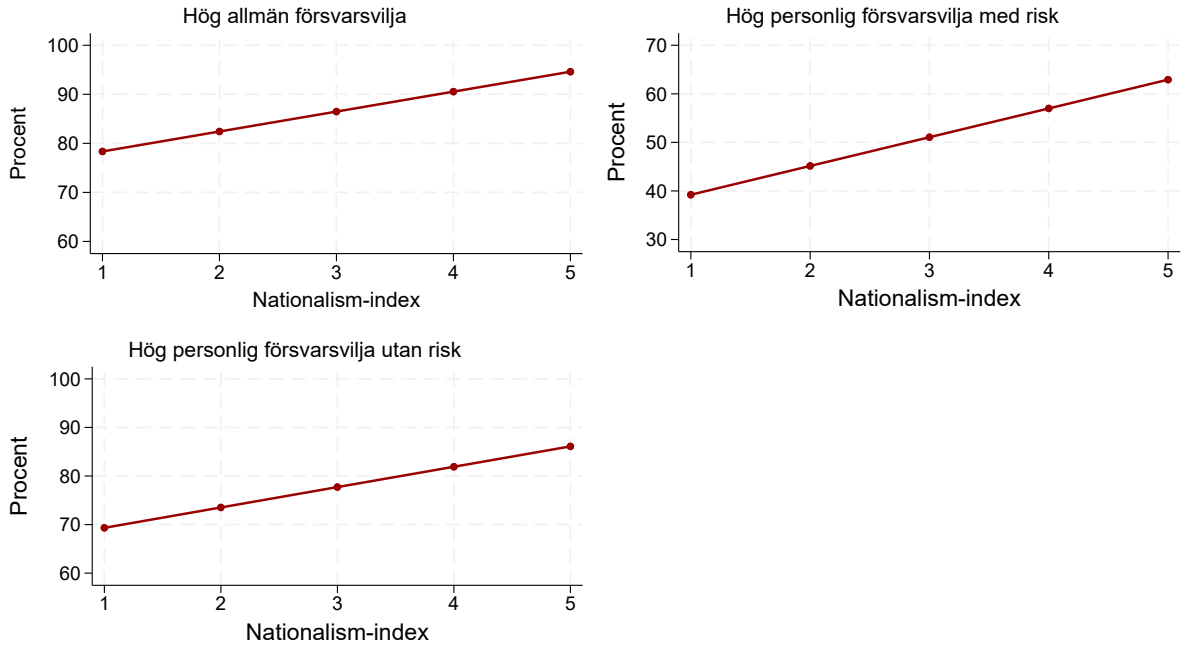

Det finns en omfattande litteratur om tillitens roll och positiva påverkan på försvarsviljan, och tillit lyfts också fram i flera nutida policydokument som centralt för försvarsviljan. I kontrast till dessa argument och uppfattningar finner vi att sambanden mellan syn på nationell identitet, nationalism och försvarsvilja är betydligt starkare än mellan försvarsvilja och tillit (Figur 27). Vi finner inget samband mellan generell tillit eller lokalsamhällestillit och allmän försvarsvilja eller personlig försvarsvilja med risk.

Däremot finner vi ett positivt samband mellan tillit och personlig försvarsvilja utan risk. Detta är i linje med högtillitarnas benägenhet att engagera sig i civilsamhället. Engagemanget sträcker sig dock inte till insatser med risk; där väger nationalism och särskilt medborgarnationalism tyngre.[26]

TILLIT OCH FÖRSVARSVILJA. (FIGUR 27)

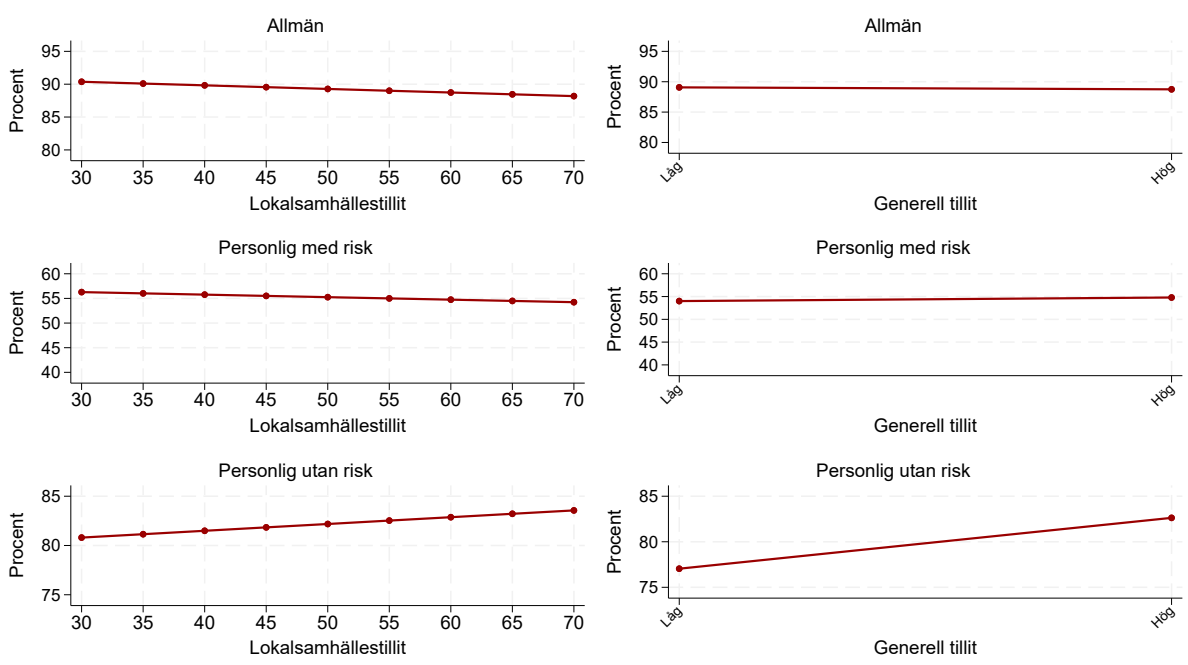

26) Se Persson & Widmalm (2024) för en genomgång av de akademiska argumenten och Wedebrand & Jonsson (2021) för resonemang kring försvarsviljans byggande och tillitens centrala roll i nutida policydokument. Persson & Widmalm (2024) finner också svagt stöd för att den sociala tilliten har något nämnvärt samband med försvarsvilja. Sundberg & Gustavsson (2025) undersöker samband mellan olika former av nationalism och allmän försvarsvilja. I relation till dessa studier har vi fler mått på försvarsvilja och påvisar därmed betydelsen av typ av försvarsvilja.

GEMENSKAPENS GRÄNSER: DEN INRE CIRKELN

Nationell identitet och nationalism handlar ytterst om gemenskap. Men som vi redan sett med tillit, har gemenskap olika dimensioner. I fallet med tillit har vi nyttjat begreppet ”tillitsradie” för att illustrera att om man börjar i en cirkel som symboliserar tillitsgemenskapens omfång, så kan man utgå ifrån centrum i cirkeln där vi har tillitens hårda och heta kärna – den partikulära tilliten som omfattar dem man känner och står nära. När man sedan rör sig längs tillitsradien når man först vad vi kallar lokalsamhällestillit, det vill säga tilliten man känner till dem i området där man bor – för att till slut nå fram till tillitsradiens yttre gräns som präglas av generell tillit, det vill säga tillit till människor i allmänhet.[27]

En annan ingång för att fånga gemenskapens gränser är att analysera svaren på de frågor vi har rörande viljan att ha en partner eller en granne som skiljer sig från en själv i olika avseenden som inte rör nationell gemenskap. Istället ligger fokus på sociala preferenser och aversioner som fångar gemenskapens gränser, dels i ett intimt, personligt perspektiv, dels i ett lokalt perspektiv som ligger mellan lokalsamhället och familj – det vill säga det nära grannskapet.

Figur 28 visar andelen som svarar att det absolut kan tänka sig en partner/granne med den indikerade egenskapen. Vad vi ser i svaren nedan i Figur 28 är att vad som framför allt tycks markera gränser för social gemenskap är dels kriminalitet, dels skillnader i religion. Dessa resultat är signifikanta då de pekar i två olika riktningar, som tillsammans understryker vikten av att formulera en nyanserad tolkning av den svenska nationella identitetens karaktär.

SOCIALA PREFERENSER FÖR PARTNER OCH GRANNAR. (FIGUR 28)

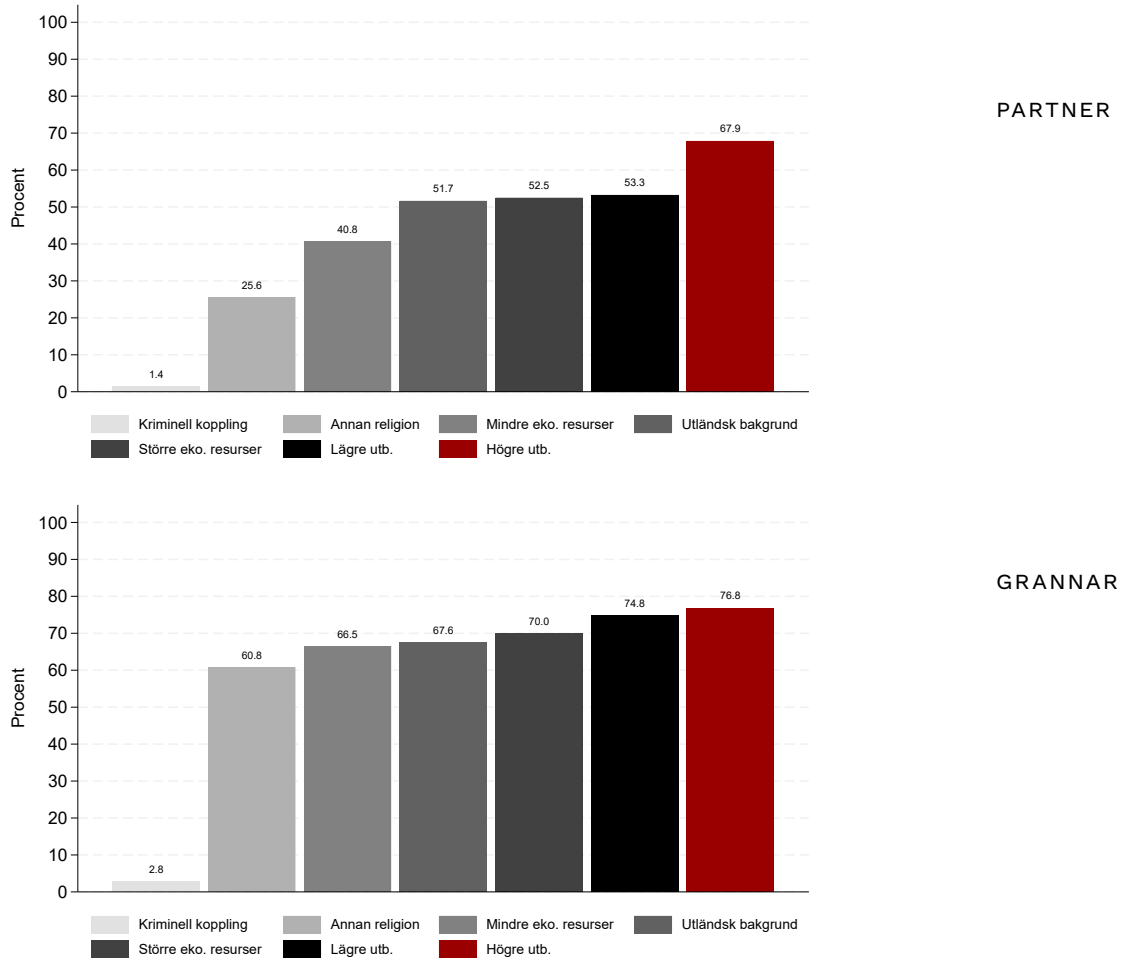

27) Se Almén & Trägårdh (2025).

I det ena fallet pekar den negativa synen på kriminalitet, i synnerhet vad gäller preferens kontra aversion rörande partner, på hur central principen ”land ska med lag byggas” är för samhällskontrakt och nationell identitet. Samtidigt får man hålla i sikte att kriminalitet är en speciellt stark avvikelse från den dygd som vi i tidigare avsnitt har kunnat identifiera som synnerligen stark vad gäller vad som är viktigt för att uppfatta en annan människa som pålitlig. En mjukare indikator av skötsamhet är inkomst och graden av utbildning. Speciellt utbildning, som kräver år av studier och självdisciplin, kan ses som ett mått på skötsamhet. Vad Figur 28 också visar är att preferensen för individer med högre utbildning är mycket stor, i synnerhet vad gäller valet av partner.

Vi har också analyserat hur dessa sociala preferenser varierar mellan hög respektive låg utbildningsnivå. Figur 29 nedan visar att personer med högre utbildning är mer toleranta. En övertygande majoritet av personer med minst 3 års högskoleutbildning kan tänka sig en granne med andra ekonomiska resurser och annan religion i ungefär lika stor grad. Detta förändras dock när det gäller partner, där toleransen för någon med en annan religion sjunker mer än för övriga, något som ytterligare understryker vikten av religion som en markör av gemenskapens gräns.

SOCIALA PREFERENSER FÖR PARTNER OCH GRANNAR UPPDELAT PÅ UTBILDNINGSNIVÅ. (FIGUR 29)

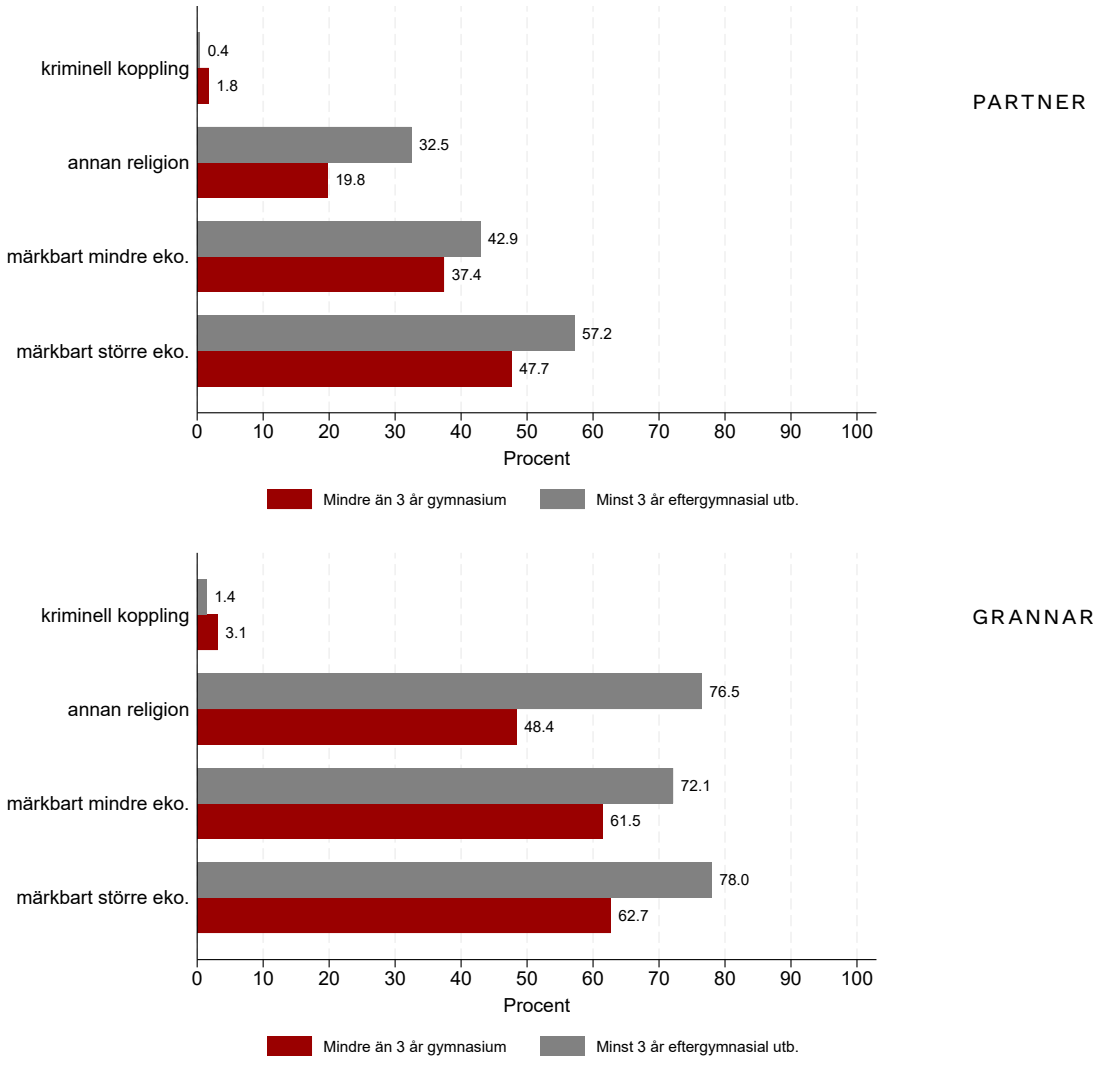

Vidare har vi analyserat sambandet mellan nationalism och sociala preferenser. Figur 30 visar det starkaste sambandet vi finner mellan nationalism och sociala preferenser – nämligen partner med en annan religion. En starkare nationalism samvarierar med en svagare preferens för en partner med en annan religion. Detta antyder att religion, även i ett förment sekulärt samhälle som Sverige, är mer betydelsefullt än vad man skulle kunna förvänta sig. Eller annorlunda uttryckt: även om många i Sverige idag betraktar sig som sekulära är deras sekuläritet inte sekuläritet i största allmänhet, utan i grunden en luthersk sekuläritet. Sociala preferenser och social komfort kan inte frikopplas från mer eller mindre kulturellt präglade normer, riter, och högtider.

NATIONALISM OCH PREFERENSER FÖR PARTNER MED EN ANNAN RELIGION. (FIGUR 30)

NATIONELL IDENTITET OCH SOCIAL PREFERENS FÖR PARTNER MED ANNAN RELIGION. (FIGUR 31)

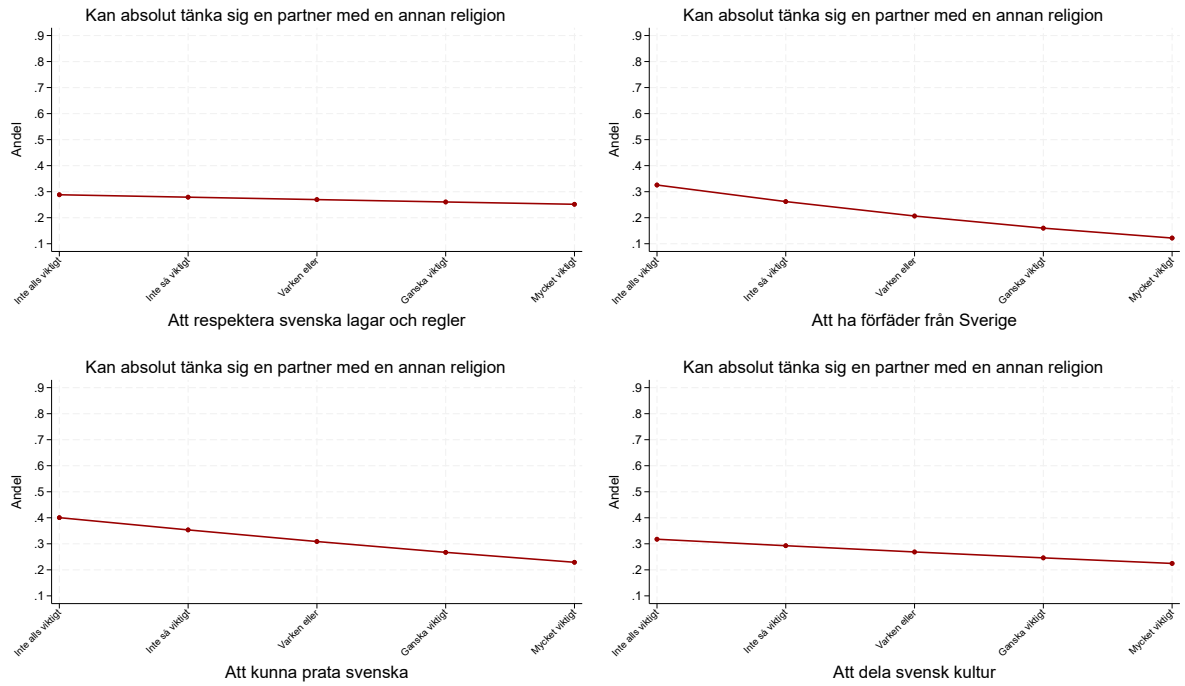

Vi har även analyserat sambandet mellan syn på nationell identitet och sociala preferenser (Figur 31). Vi begränsar oss här till partner med annan religion. En syn på nationell identitet som betonar att följa lagar och regler uppvisar inget samband med sociala preferenser för partner avseende religion, medan framför allt betoning på språk och etnicitet har ett negativt samband med benägenheten att välja en partner med en annan religion.

SLUTORD:
DEMOKRATIN I BLODET OCH LAGEN I HJÄRTAT

Ett genomgående tema i denna rapport är att svensk nationell identitet i första hand är kopplad till lagar och regler, men att denna betoning inte ska frikopplas från språk och kultur i bred bemärkelse. Vikten av kultur blev sålunda uppenbar när vi undersökte betydelsen av religion som markör av gemenskapens gränser, inte minst vad gällde val av partner, som vi såg i föregående avsnitt. Men det gäller även nationell identitet och nationalism, där den kulturella dimensionen också visar sig vara nog så viktig. Samma bild tonar fram i analyserna av försvarsvilja, tillit och assimilering kontra mångkultur.

Detta antyder att såväl gemenskap inom nationalstaten, som social gemenskap i den lilla världen – familj, partnerskap, grannar, lokalsamhälle – formas inte enbart av att fylkas kring lagar och regler, utan den beror även på igenkännande i form av religion och andra kulturella faktorer. Svensk nationell identitet är, med andra ord, något som kan ses som en blandning eller syntes av det medborgerliga och det kulturella: Vi kallar det medborgarnationalism.

Slutsatsen vi drar är att den nationella identiteten inte bara är en fråga om abstrakta principer; den är även kulturellt myntad, som svaren rörande ”att tala svenska” och vikten att omfamna svensk kultur i bred mening pekar på. Våra institutioner och inte minst vår tradition rörande ”land ska med lag byggas” är historiskt förankrad, med cirka 700 år på nacken om vi tar Magnus Erikssons landslag från mitten av 1300-talet som utgångspunkt.

Det är därför viktigt att betona att även vår medborgarnationalism och vår dyrkan av lag och rätt ytterst är kulturellt präglad. Lag och rätt, religion och tillit, vår politiska kultur med dess betoning på förhandling och respekt för småfolket; allt detta kan inte frikopplas från det historiska arvet och den beständiga kulturen. Sverige är inte i första hand en demokrati som kan beskrivas i abstrakta, legalistiska termer av ”liberal demokrati” utan en tätare gemenskap, där ledord som frihet, land-ska-med-lag-byggas förenar nationalromantiska tematiker med moderna ideal där medborgaruniversalism och statsindividualism ingår i den centrala gemenskapsbärande syntesen.

I detta perspektiv blir det viktigt att inte alltför skarpt dra gränsen mellan medborgarnationalism, å ena sidan, och kulturell och etnisk nationalism, å den andra. Om vi utgår ifrån det otydliga begreppet ”etnisk” är detta ett ord som vetter åt två håll: dels mot härkomst, ras och hudfärg, dels mot kultur i termer av seder, vanor, värderingar, praktiker, institutioner. Det förra syns vara tämligen främmande för svensk kultur; det senare är å andra sidan en viktig komponent.

Detta är insikter som delvis har fördunklats av senare decenniers fäbless för den postnationella internationalismen. Låt oss därför avsluta genom att låta två tongivande röster tala – en historisk, den andra samtida. När Per Albin Hansson under mellankrigstiden hävdade att svenskarna hade ”demokratin i blodet” och när Lawen Redar hundra år senare betonade vikten av att ”känna lagen i våra hjärtan”, så åberopade de båda vikten av att lagen är internaliserad som norm, som något omedelbart och självklart, inte formellt eller tekniskt. Det kräver inte tillgång till lagbok eller hågkomst av grundlag för att förstå vikten av skötsamhet och laglydighet som grundbultar i ett outtalat men underförstått samhällskontrakt. En sådan gemenskap bygger på ömsesidighet och gemensamma kulturella referenspunkter som är moraliskt djupa, å ena sidan, och institutionellt förankrade, å andra sidan.

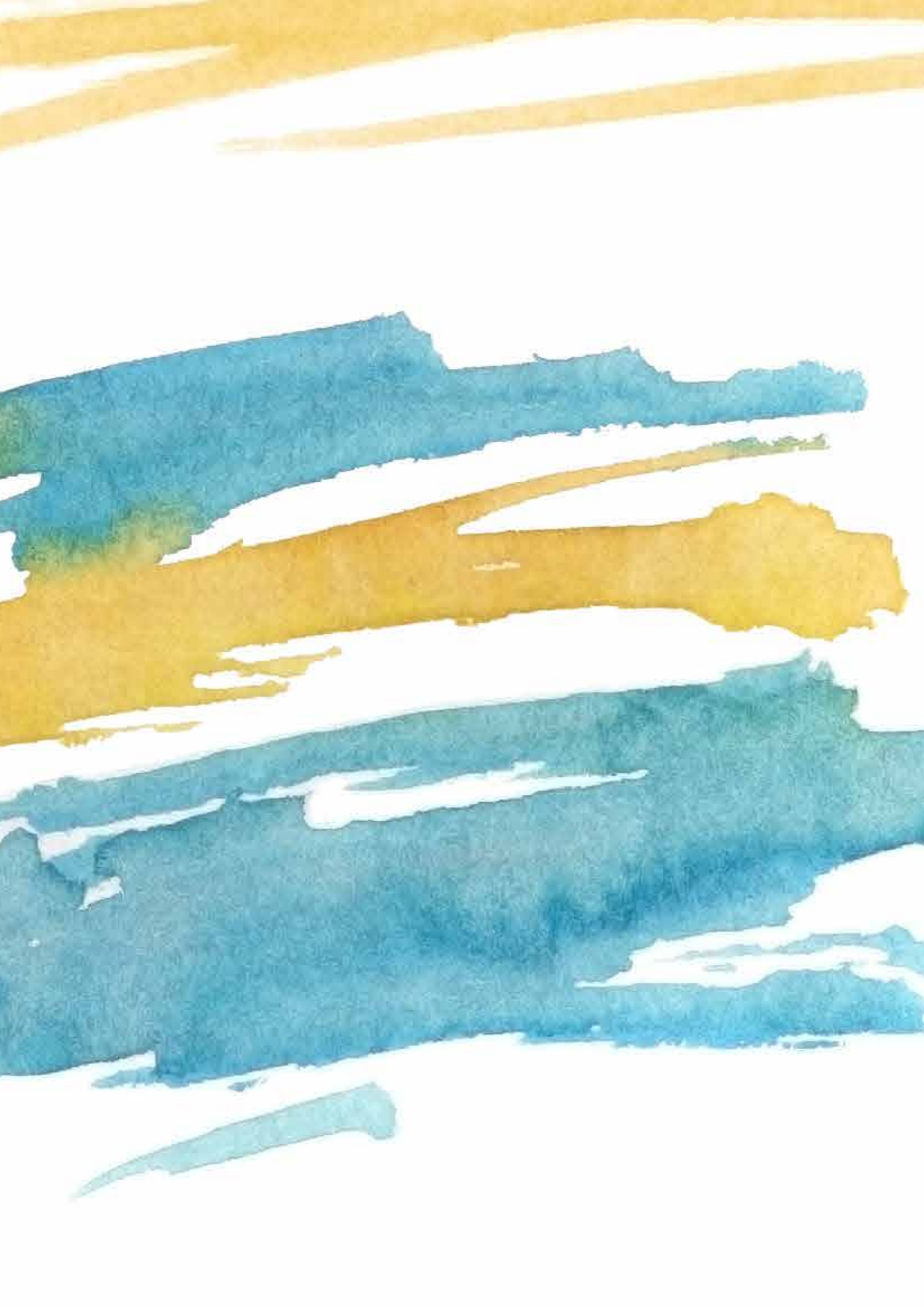

REFERENSER

Almén, D., & Trägårdh, L. (2025). *Gemenskapsbarometern 2024. Delrapport 1: Tillit och trygghet.* Institutet för bostads- och urbanforskning, Uppsala universitet.

Almén, D., Trägårdh, L., Wennström, J., (2026). *Gemenskapsbarometern 2024. Delrapport 2: Moralens pelare.* Institutet för bostads- och urbanforskning, Uppsala universitet.

Ambjörnsson, R. (1988). *Den skötsamme arbetaren: Idéer och ideal i ett norrländskt sågverkssamhälle 1880–1930*. Carlsson.

Brandell, G. (1904/2006). *Sveriges historia: Berättad för folkskolans barn* (2 uppl.). A.V. Carlsons Bokförlag-Aktiebolag.

Fichte, J. G. (1808/2008). *Addresses to the German Nation (Reden an die deutsche Nation)*. Cambridge University Press.

Gustavsson, G. (2019). Liberal national identity: thinner than conservative, thicker than civic?. *Ethnicities 19*(4): 693–711.

Gustavsson, G., & Stendahl, L. (2020). National identity, a blessing or a curse? The divergent links from national attachment, pride, and chauvinism to social and political trust. *European Political Science Review*, *12*(4), 449–468.

Hansson, P. A. (1935). *Demokrati: Tal och uppsatser.* Tiden.

Hildebrand, K., & Hallin, E. (1936). *Riksdagens minnesfest 1935*. P.A. Norstedts & Söner.

ISSP Research Group. (2023). *International Social Survey Programme: National Identity & Citizenship – ISSP 2023* (Version 1.0.0) [Data set]. GESIS Data Archive. https://doi.org/10.4232/5.ZA10010.1.0.0

Jonsson, D. K., & Wedebrand, C. (2021). *Svenskarnas försvarsvilja.* Totalförsvarets forskningsinstitut (FOI).

Mella, O., Palm, I., & Bromark, S. (2011). *Mångfaldsbarometern 2011.* Uppsala universitet.

Odhner, C. T. (1875). *Lärobok i fäderneslandets historia: Bearbetad för folkskolan*. Stockholm: P.A. Norstedt & Söner.

Persson, T., & Widmalm, S. (2024). Upon entering NATO: Explaining defence willingness among Swedes. *European Security, 33*(4), 690–710. https://doi.org/10.1080/09662839.2023.2294078

Persson, T., & Widmalm, S. (2025). *Medborgarundersökning 2025*. Myndigheten för psykologiskt försvar.

Pew Research Center. (2023). *Spring 2023 Global Attitudes Survey*. https://www.pewresearch.org/dataset/spring-2023-survey-data/

Rosenberg, Morris (1956). Misanthropy and Political Ideology. *American Sociological Review, 21*(6), s 690-695.

Rydén, Värner (1923). *Medborgarkunskap för fortsättnings- och andra ungdomsskolor*. Stockholm: Norstedt.

Shulman, S. (2002). Challenging the Civic/Ethnic and East/West Dichotomies in the study of Nationalism. *Comparative Political Studies 35*(5): 554–585.

Sundberg, R., & Gustavsson, G. (2025). Defending the national identity: Exploring the links between a multidimensional national identity concept and the willingness to defend one's country. *European Security*. Advance online publication. https://doi.org/10.1080/09662839.2025.2540091

Trägårdh, L. (1990). Varieties of Volkish ideologies. I B. Stråth (Red.), *Language and the Construction of Class Identities.* Gothenburg University Press.

Trägårdh, L. (2002). Crisis and the Politics of National Community: Germany and Sweden, 1933/1994. I Nina Witoszek och Lars Trägårdh (Red), *Culture and Crisis: The Case of Germany and Sweden.* New York: Berghan Books, 2002.

Trägårdh, L. (2017). Om gapet mellan abstrakt och konkret tolerans. I E. Lundberg (Red.), *Toleransens mekanismer: En antologi.* Forum för levande historia.

Trägårdh, L. (Red.). (2026). *En kulturkanon för Sverige.* Natur & Kultur.

Trägårdh, L., Wallman-Lundåsen, S., Wollebaek, D., & Svedberg, L. (2013). *Den svala svenska tilliten: Förutsättningar och utmaningar*. Stockholm: SNS Förlag

Wedebrand, C., & Andersson, H. (2023). *Den svenska allmänhetens hemberedskap och försvarsvilja: Översiktliga resultat från en enkätundersökning genomförd år 2022*. Totalförsvarets forskningsinstitut (FOI).

Wedebrand, C., & Jonsson, D. K. (2021). *Försvarsvilja i teori och praktik.* Totalförsvarets forskningsinstitut (FOI).

Wollebæk, D. (2025). *Sacralizing trust in Norway: Conceptual shifts and rhetorical uses in Norway (2000–2025)* [Opublicerat manuskript].

UPPSALA
UNIVERSITET

Layout: Ulrika Wahlberg
Illustration: GettyImages